

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA
KNJIŽEVNOST
IN PROSVETO

LETNIK XXXV.

ŠTEV. 7.

JULIJ 1915

Vsebina julijskega zvezka:

1. Pavel Golia: <i>O, Ester, o Renée</i>	289
2. Fl. Golar: <i>Plavž je moj grad</i>	290
3. J. R. Glaser: <i>Iz „Pohorskih poti“</i>	290
4. Josip Kostanjevec: <i>Na solnčnih tleh</i> . (Dalje prihodnjič.)	291
5. Fl. Golar: <i>Deseti brat</i>	300
6. I. E. Rubin: <i>Sredozimci</i>	301
7. Vseuč. prof. dr. Boris Zarnik: <i>O bojih v živalstvu</i>	309
8. L. Pintar: <i>O krajnih imenih</i>	319
9. Dragotin Marčinko: <i>V parku — V zgodnjih dneh — Dekle</i>	325
10. N. F. Preöbraženski: <i>Razvoj umevanja in perijodizacije ruske zgodovine</i> . (Konec prihodnjič.)	326
11. Književna poročila	330
Dr. Fr. Ilešič: <i>Publikacije „Slovenske šolske matice za l. 1914.“</i> — Felicijan: <i>Ksaver Meško, Povesti in slike</i> .	
12. Slovstveni zapiski	334
J. Pobjlšar: <i>Dostavek Simona Gregorčiča „Soci“</i> . — Dr. Jož. A. Glonar: <i>† F. E. Korš</i> .	

„Ljubljanski zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 9 K 20 h, pol leta 4 K 60 h, četrt leta 2 K 30 h, za vse neavstrijske dežele po 11 K 20 h na leto.

===== Posamezni zvezki se dobivajo po 80 h. =====

Izdajatelj in odgovorni urednik: Valentin Kopitar.
Upravništvo v „Narodni tiskarni“ v Ljubljani, Knaflova ulica št. 5.

Lastnina in tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani.

Pavel Golia:

O, Ester, o, Renée.

Utihnili je orkester,
godci so se razšli,
o, Ester.
In še drhti nekje in še nekje zveni,
o, Ester,
pesem mladih teles ter
vžiga mlado kri.
Moj bog, kak bil je pester
opoj teh kratkih dni,
o, Ester.

Končan je ples narcis in aster,
Renée,
pljusknili je čas ter
jih odnesel. Kam? Sam bog ve,
Renée.
In še nekje drhti in še zveni nekje
o, Ester,
o, Renée,
pesem mladih teles ter
vžiga mlado kri,
da vre, da se peni.

Nekje
v ljubezni srca še gorijo,
nekje, Renée.
Pod klopjo v parku mrtve sanje spijo,
za vedno spe,
o, Ester, o, Renée.
Enkrat smo bili v maju,
sedaj je vse pri kraju,
o, Ester, o, Renée,
le vaju
pozdravlja čez vode in čez gore
samoten mož, ki v negotovost gre.

Fl. Golar:

Plavž je moj grad.

Plavž je moj grad,
rdečih je oken,
zlatih je vrat.

Ognjeno v njem solnce
krvavo gori,
zvezd milijon se
žari iz peči,
muzika rajska
pri delu zveni
črnim graščakom.

V dimu, plamenu
mi cvete pšenica,
v dimu, plamenu
cveto moja lica —
žerjavica rdeča
moj klas rodi,
v ognju pekočem
moj hleb zori.

Plavž je moj grad,
rdečih je oken,
zlatih je vrat.

J. R. Glaser:

Iz „Pohorskih poti“.

Ob potu k tebi rože cveto
in misli hrepeneče:
poletne vroče so rože to
in misli polne sreče.

Vzel hrepenenje sem s seboj
in šopek ta zeleni:
daj hrepenenju naročaj svoj,
na prsi šopek deni . . .

Josip Kostanjevec:

Na solčnih tleh.

Povest.

(Dalje.)

VIII.

Drugi dan je prišel Burlatti zopet ob navadni uri v trgovino. Na vsem njegovem vedenju, na prevzemanju poročil, na odrejevanju posameznih poti se ni poznalo nič posebnega. Vse se je vršilo v redu kakor vedno prej. Toda dober opazovalec, kakršen je bil Demirose, je vendar videl, kako je pod tem navidezni mirom tlela žerjavica. S kakšno močjo se je trudil, da je zatrl v sebi, kar bi bilo pri drugem slabotnejšem značaju splapolalo v viden plamen.

Podlipnik je sporočil takoj zjutraj svojemu šefu, kaj se je godilo v skladiščih, kjer je nadzoroval Perko. Poročal je samo golo resnico brez svojih pripomb, kakor jo je videl in kakršna je bila. Hotel je biti popolnoma objektivni in prepustiti končno razsodbo edino Burlattiju, da mu pozneje ne bo mogel nihče ničesar očitati.

Burlatti ga je mirno poslušal. Z nobeno kretnjo ni pokazal, da bi ga bilo to poročilo presenetilo ali vznemirilo; kakor bi bil vse to vedel že davno. Ko je Podlipnik končal, je nekoliko pomislil, potem pa dejal:

Dobro. V soboto zvečer pojedete vi v skladišče in izplačate težakom tedensko dnino. S Perkom ne govorite nobene besede, pač pa vplivajte pomirjevalno na delavce, da se ne zgodi kak nevšečen kraval. To vam ne bode težko po vsem, kar ste mi sedaj pripovedovali. Povejte jim tudi, da bodo odslej redno plačani kakor zahtevajo. Ako bi pa hoteli, da se jim povrnejo vsote, ki jih je zanje oškodoval Perko, recite jim, da se bo zadeva natančno preiskala in da dobe potem tudi te izplačane. Če pa nihče tega ne opomni, molčite tudi vi.“

„Po mojem mnenju bi se to moralo zgoditi, naj zahtevajo ali ne,“ je dejal Podlipnik odkrito.

„To vas nič ne briga, gospod Podlipnik,“ je odgovoril Burlatti trdo. „Vi storite samo to, kar vam ukažem.“

Podlipnik se je molče poklonil in ni rekel besedice. Oni pa je nadaljeval:

„Ako bodo zahtevali, da se Perko umakne s svojega mesta, recite jim, da se to gotovo zgodi v kratkem, ker sedaj nimam nobenega, da bi ga postavil tja. Toda tudi o tem molčite, ako ne zahtevajo izrecno.“

Podlipnik je začudeno pogledal Burlattija. Ni hotel verjeti svojim ušesom. In čudne misli so se porodile v njegovi glavi. Misli, kakršne je mislil že tačas, ko je stopal po mestu s Perkom v skladišče, da preišče vso zadevo. V kakšni zvezi je moral biti Burlatti soječasno s tem človekom? Kaj je bil Perko v svojih mlajših letih, preden ga je vzel v službo Burlatti? Sedaj je bil prepričan, da je moralo nekaj biti nekdanj med njima in da se Perku ne bo skrivil niti las. Kvečemu, da ga premesti iz skladišč na kako drugo mesto, ako pride do skrajnosti. Toda naj bo temu kakor hoče, on bo sedaj sam vestno pazil, da se delavcem ne bodo godile krivice in da se jim izboljšajo razmere. Zato je že zadnjič povabil k sebi Štrka. Ako pridobi njega, pridobi vse druge in nič mu ne ostane skritega.

Te misli so kmalu izpodrinile druge, ko je zopet opravljal v prodajalni svoje posle. Že Demirose mu je bil včeraj rekel, da mu Burlatti nenavadno zaupa, ko mu je poveril tako delikaten posel. Odkod izvira to zaupanje, ako je resnično? In da utegne biti resnično, v tem ga potrjuje zopet današnje naročilo o sobotnem izplačevanju delavcev in o vsem, kar je s tem izplačevanjem v zvezi. Da bi ga bil izbral v to zaradi tega, ker je Slovenec in tako najlaže vpliva nanje, je sicer naravno, ali ni tako lahko umevno, ker je on sam še tako malo časa v Burlattijevi službi in vsi težaki tudi dobro govore laško. Lahko bi bil torej ta posel izročil drugemu. Vsekakor mora imeti Demirose prav.

In Podlipnikove misli so prešle k Demiroseju. Kako simpatičen in vrl človek, nadarjen in vztrajen! Ohraniti si je vedel svojo samostojnost in neodvisnost v mišljenju in v nastopu, ohraniti svoje nepokvarjeno čustvovanje, dasi niso njegove razmere baš najsijajnejše. In kakšen ljubitelj Slovanov! Marsikomu izmed nas bi bil lahko v zgled. Lahki so mu zoprni zaradi njih hinavščine in strahopetnosti. In tako je bil prisiljen poiskati si družčine svojemu značaju primerne. Našel jo je in v njej se je naučil ljubiti Slovana. In v svojem širokem obzorju je spoznal nalogo, ki čaka te narode, v njem vidi veliko bodočnost njihovo . . .

Zunaj je bil deževen dan. Tanko in gosto je padalo iz nizkih oblakov, kakor bi se vsipali milijoni šivank na ulice. Pod nogami se je kopičilo mastno črno blato, kakršno je menda doma samo v

Trstu. Kakor klej se oprijemlje obuvala in ga prileplja k tlaku. V prodajalni je bilo danes nenavadno malo opravila. In ni čuda, da se je Podlipnik vdal neke posebne vrste sanjarenju in da ga to razpoloženje ni zapustilo do večera. Vsa zadnja doba njegovega življenja mu je stala pred očmi. Vipavski tabor in njegovo navdušenje, njegovo slovo od prelepe doline, njegova pot čez Kras, njegovo spoznanje z Zego. Da, Zega! Tega bo treba enkrat obiskati in z Demirosejem. To bo zopet lepo popoldne. Kakšen je bil njegov prihod v Trst, prvo prenočevanje v hotelu? In potem predstavitev gospodu Burlattiju in prvo srečanje z Elzo. Pri tem spominu mu je postalo tako mehko pri srcu, da se je obrnil v kot, zakaj nenadno rdečico je začutil na svojem licu. Čemu vse to?

Naenkrat se je zvečerilo, prej nego navadno. Dež je nekoliko ponehal, a v ulice se je zagnetla od morja gosta megla in legla više in više. Postalo je neprijetno mrazeče, ljudje na ulici so se tesneje zavijali v svoje plašče in pospeševali korake. Namesto svetilk so se videli samo motni umazanorumeni kolobarji, kakor v zraku plavajoči. Od obali so se neprestano oglašali rezki žvižgi parnikov, dajajoči tako znamenja drug drugemu, da se izognejo nesrečam. Pogreznilo se je bilo mesto in izginilo, kakor bi se bilo vdrlo v tla.

Nekdo je stopil v prodajalno in vprašal po gospodu Burlattiju. Pokazali so mu v kontoar. Prijazno ga je sprejel Burlatti in mu ponudil sedež. Toda oni je odklonil in mu je nekaj pripovedoval kar stoje. In Burlatti je prebledel in planil kvišku. S tresočo roko je vzel klobuk in oblekel površnik. Mudilo se mu je.

„Nesreča gotovo,“ je menil nekdo.

„Nesreča, da. Toda kakšna?“

„Morda se mu je potopila ladja, ki bi naj nocoj prišla iz Dalmacije.“

„Nekaj takšnega bo gotovo.“

Demirose ni rekel ničesar. Molče je pisal dalje neko pismo, dokler ni končal. Potem pa je vzel klobuk in odšel iz kontoarja. Čez kake pol ure se je vrnil in sicer skozi prodajalno. Stopil je k Podlipniku ter mu zašepetal:

„Starega Fabra je zadela kap. Bajje je bil takoj mrtev.“

Podlipniku je zastala beseda.

„Burlatti je hitel tja, takoj ko je bil o tem obveščen,“ je nadaljeval Demirose. „Ali mladi Fabro ga je zavrnil pred durmi. Ni mu dovolil vstopa.“

„Kaj to pomeni?“ je vprašal Podlipnik plašno.

„Da je med Burlattijem in Fabrom vse končano,“ je dejal Demirose počasi in s poudarkom.

„In da se z današnjim dnevom šele pravzaprav začenja nesreča Burlattijeva,“ je pristavil čez nekoliko časa, ko ni Podlipnik ničesar odgovoril.

Prav tistikrat je prišla v prodajalno Elza. Vprašala je po očetu. Očividno je bilo, da ne ve še ničesar. Prijatelja sta bila v zadregi. Ali naj ji povesta to najnovejšo novico? Kako sprejme? Ali ni morda bolje, da jo izve iz drugega vira?

Elza je opazila, da ji hočeta nekaj prikriti. Že nekaj časa je bila navajena gledati bistro in sklepati logično. A navajena je bila tudi na same udarce, prihajajoče od vseh strani, zato je bila utrjena in se ni bala izvedeti neprikrite resnice. Stopila je korak naprej, prav tik Podlipnika in mu pogledala naravnost v oči. In kakor nevede je položila svojo drobno, mehko in gorko roko na njegovo.

„Kaj se je zgodilo, gospod Podlipnik? Prosim.“

Podlipnik je bil omamljen. Čemu vprašuje ravno njega, zakaj se ne obrne do Demiroseja? In s takšnim glasom, ki zveni kakor bi se kdo rahlo dotikal srebrnih strun.

Tedaj mu je prihitel na pomoč Demirose. S svojim izrazitim glasom ji je povedal, kaj se je zgodilo. Niti tega ji ni zamolčal, da so njenega očeta odpravili iz hiše.

Na Elzinem obrazu ni bilo čitati, kako jo je zadela ta novica. Zahvalila se jima je vljudno ter odšla.

„In vendar sem videl, kakor bi bil svetel žarek za hipec posijal na njenem bledem obrazu,“ je dejal Demirose Podlipniku. „Tako se zasveti samo žarek upanja.“

Podlipnik pa je stal kakor v sanjah in zrl na vrata, skozi katera je odšla Elza. Njen srebrni glas je še zvenel po njegovih ušesih, njeno toplo roko je še čutil, kako je počivala na njegovih . . .

IX.

Ves Trst je bil na ulici. Pokopavali so starega Fabra. Nepregledna vrsta kočij se je vozila za krsto, obloženo z neštevilnimi težkimi venci. Vsa tržaška društva, ki jim je bil Fabro sodelujoč član, in ona, ki so ga bila imenovala za častnega uda, so se udeležila pogreba s svojimi znaki in zastavami. Z magistrata in drugih mestnih hiš so visele črne zastave, vsa okna onih hiš, mimo katerih se je pomikal sprevod, so bila odprta in v njih okviru se je gnetla

glava pri glavi. Spredaj je stopala godba, a zaključil je sprevoz voz, napolnjen z venci, kolikor jih ni moglo na krsto.

Burlatti je dal zapreti svojo trgovino v znak sožalja. Vsem svojim poslovljem in kontoaristom je izrazil željo, da se udeleže pogreba. Sam je ukazal napreči svoj najlepši voz, pregrniti ga s črnimi trakovi. Ko je privozil pred hišo žalosti, so mu molče naredili prostor in uvrstil se je takoj za vozom mladega Fabra. Zraven njega je sedela gospa njegova in Elza. Ko se je prikazal mladi Fabro na ulici, je osupnil. Tega se ni nadejal po vsem, kar se je bilo zgodilo. A takt je zahteval, da se je uklonil. Komaj vidno je upognil glavo proti Elzi in gospe Burlattijevi ter stopil z materjo v svoj voz. Tako se je prevarilo javno mnenje in le malo jih je bilo med vso to množico, ki so vedeli za to novo hinavščino. Elza je bila torej še vedno nevesta Gvidona Fabra.

Stari Fabro je bil tudi mestni svetnik. Po njegovi smrti je bilo torej izpraznjeno to mesto in v kratkem bode treba voliti namestnika za ostalo dobo. In tu se je takoj javno mnenje pojavilo v prilog gospodu Burlattiju. Trebalo je samo, da volilni odbor sprejme in priglasi njegovo kandidaturo. Tako je vse kazalo, da se bode izpolnila gospodu Burlattiju že davno negovana želja, da bo nasičena njegova častilakomnost. Saj je imel v odboru veliko privržencev in osebnih prijateljev, ki mu ne bodo nasprotovali in ki bi ga bili že pri zadnjih volitvah radi spravili v mestni svet, pa niso mogli prezreti in potisniti tako hitro v stran starejših kandidatov. Zdaj pa je bil čas za to. O kakem razporu med njim in Fabrom se ne bo tako hitro izvedelo, leto žalovanja Fabrovega mu je dobro došlo, da se množica ne bo menila, kako da se odlaša s poroko. V njegov volilni okraj je spadalo mnogo slovenskih okoličanov, ki so imeli svoja posestva že na mestnem ozemlju. Te je bilo treba pridobiti, da bode zmaga popolna. Mladi Fabro bi jih bil pridobil z eno samo besedo. Toda kako bo zdaj, ko je on nasprotnik njegov? Koga naj si pridobi, da bode delal zanj med Slovenci? Burlatti je razmišljal in razmišljal, kako bi si pridobil naklonjenost dozdanjih nasprotnikov. Prišel je na dobro misel. Česar ni hotel storiti prej, je storil sedaj. Poklical je k sebi Perka in se je dolgo razgovarjal z njim v v svojem stanovanju. Posledica tega je bila, da je Perko izginil iz skladišč in da je na njegovo mesto prišel Slovenec — Matija Štrk. Kdo bi popisal začudenje in veselje med težaki, ko jim je sam gospod Burlatti prinesel drugega dne to novico. Kolikor jih je Perko oškodoval, dobe takoj povrnjeno in za ves čas, a zraven jim še

poviša plačo na goldinar in petnajst krajcarjev dnevno. Težaki so se spogledovali in zadovoljno mrmranje je nastalo v vrstah. Nekdo je dejal glasno:

„Za to se imamo zahvaliti gospodu Podlipniku. On nam je pomagal. Živio Podlipnik!“

In zašumelo je po skladišču iz vseh ust:

„Živio Podlipnik!“

A nekdo je potem zaklical:

„Živio gospod Burlatti!“

In zopet je zagrmelo:

„Živio gospod Burlatti!“

Burlatti se je zadovoljno nasmehnil. Videl je, da je tukaj zmagal.

A hkratu je prišel na neko drugo misel. Podlipnik je postal med to množico hipoma popularen, on bo moral zgradbo nadaljevati, on bo moral zanesti glas o njem tudi iz teh skladišč med druge Slovence, ki je bržkone že z njim v dotiki, on bo moral voditi celo akcijo in pomagati njemu, Burlattiju do cilja.

Takoj ko je prišel Burlatti domov, je poklical k sebi Podlipnika, in sicer v svoje stanovanje, kjer je bil sprejel Perka. Podlipnik bi se bil takšnemu povabilu še pred nekaj časom začudil, a ono namigavanje Demirosejevo in lastno sanjarenje o Burlattijevem zupanju v njega je provzročilo, da se mu je videlo to povabilo čisto naravno in samo ob sebi umevno. Zato se mu je odzval popolnoma neprisiljeno.

Burlatti je primaknil mizico s kadilno opravo in ponudil Podlipniku dehtečo smotko. Prav takšno je zapalil samemu sebi.

„Povabil sem vas k sebi, gospod Podlipnik,“ je začel Burlatti nekako v zadregi, „da vam povem, kako sem danes že sam opravil zadevo s skladiščnimi delavci. Dovolil sem jim vse, kar so zahtevali in še nekoliko več, ker sem izprevidel, da imajo prav in da je bila takšna uredba potrebna. S tem torej odpade vaša naloga in se vam samo še zahvaljujem, da ste jo bili voljni prevzeti.“

Podlipnik se je molče poklonil, a nekam neprijetno mu je bilo o tem razkritju. Oni pa je nadaljeval:

„Za nadzornika sem postavil Štrka namesto Perka, in tako se ne bodo mogli pritožiti, da morajo biti podložni sovražniku. In tudi škodo sem jim povrnil do zadnjega vinarja.“

Tu se je Burlatti odkašljal in otresel pepel svoje smotke.

„Pa sem vas hotel vendar še nekaj prositi,“ je nadaljeval obotavljaje se. „Vi imate namreč znanje med odličnimi slovenskimi

krogi, kakor se mi je poročalo in — bilo bi mi prav ljubo, ako bi se, razumete, izvedelo, kako človekoljubno postopam s slovenskimi delavci.“

„Zakaj ne, gospod principal?“ je dejal Podlipnik. „To vam prav rad storim, takšne reči je dobro, da se izvedo in po zaslugi ocenijo.“

„Kajneda, kajneda?“ se je zadovoljno smehljajal gospod Burlatti in gledal za dimovimi kolobarji, kako se vijejo proti stropu.

„Pa še nekaj, gospod Podlipnik. V kratkem bodo volitve v mestno svetovalstvo. Namesto pokojnega Fabra treba izvoliti novega poslanca. Ne ve se še, katerega kandidata postavi naša stranka. Da slovenska stranka ne bo še lastnega postavila, to je gotovo. Zato bi rad izvedel, čigavo kandidaturo bode podpirala in kdo izmed naše bi ji bil najljubši. In tedaj sem mislil, da bi mi vi lahko izkazali tudi to uslugo in bi poizvedeli, komu so naklonjeni.“

Podlipniku se je zasvitalo.

„In da bi v vsakem slučaju delali med vašimi rojaki zame, ako bi me naša stranka proglasila za kandidata,“ je naglo, skoro v eni sapi izgovoril Burlatti.

„Saj ne silim v vas, da se takoj odločite,“ je pristavil naglo, ko je videl, da Podlipnik molči. „Premislite najprej vse dobro in gotovo pridete do zaključka, da podpirate dobro stvar, ako se zavzamete zame. Toda za danes dovolj, gospod Podlipnik. Upam, da se nisem motil, ko sem vam toliko zaupal. Zbogom za sedaj, pa obdržite zase!“ —

Podlipnik ni vedel, kako je prišel iz sobe. Vse se je vrtelo okoli njega, nobena prava misel ni hotela dozoreti v njegovih možganih. Kako to, da so si izbrali za orodje ravno njega? Njega, ki ni še nič. In vendar je nekaj. To kaže posel, ki mu ga hočejo vsiliti. Nekaj in nič, to ne gre skupaj. Torej je nekaj. Vse vprek so se mešale nejasne misli. Tesnoba se je polastila njegovega srca. In iz te tesnobe se mu je izvil polglasen vzklik. Kaj hočejo narediti iz tebe, Mirko Podlipnik? In iz vseh kotov na praznih stopniščih je odmevalo: Izdajalca hočejo narediti iz tebe, Mirko Podlipnik. Tedaj sè je hipoma zravnal. „Ne, nikoli ne! Motijo se, motijo!“

Tedaj je zaslišal rahle stopinje. Nekdo je prihajal navzgor po stopnicah. Bila je Elza, vračajoča se domov. Ko ga je zagledala, se je ustavila pred njim. Podlipnik se je zdrznil. Njegovo oko je vprašujoče in hkratu plašno pogledalo proti njej, ki je stala pred njim vitka kakor gorska vila, lepa in sveža kakor pomladansko jutro.

„Kajneda boste izpolnili željo očetovo, gospod Podlipnik? Veliko zaupanje ima do vas,“ je izpregovorila z onim čudovitim glasom, ki je Podlipnika popolnoma omamila.

Ničesar ni mogel odgovoriti. Njegove prsi so se burno dvigale.

„In tudi jaz vam zaupam, popolnoma zaupam, gospod Podlipnik,“ je pristavila in povescila oči.

Podlipniku se je nekaj utrgalo v prsih. Ne da bi bil kaj odgovoril, je drevil navzdol po stopnicah. In ni šel več v prodajalno. Kakor brezumen je divjal po ulicah in dospel na obal. Močan široko je bil razljutil morskno osrčje, visoko so se dvigali peneči valovi in votlo grozeči pljuskali čez obrežje. Nizko nad nje je sililo temno oblačno nebo. Podlipnik je stal na bregu nepremično kakor kip. Valovi so prihajali do njega, močili njegovo obuvalo, njegovo obleko. Ničesar ni videl, ničesar čutil. Niti ni opazil, da se nahaja v nevarnosti.

Krepka roka ga je potegnila za seboj, neki glas mu je vpil na ušesa:

„Ali ste nori, gospod? Ne vidite, da vas pogoltne val?“

Podlipnik se je zdramil in se iztrgal ribiču, ki ga je pravčasno otel. Krenil je proti domu in se vrgel na posteljo. —

X.

„Dober dan, gospod Podlipnik!“

Podlipnik je dvignil glavo iznad knjižice, ki je vanjo pravkar zapisaval račun za neko stranko. Pred njim je stal visok mož, lepo praznično oblečen. Izpod novega klobuka so silili črni lasje, izpod nagubanega čela je zrlo dvoje majhnih rjavih oči prijazno in zadovoljno. Podlipnik ga je komaj spoznal.

„Vi ste, Štrk? Kako ste se izpremenili v teh par dneh. Kar pomladili ste se, odkar vas nisem videl. To me veseli,“ je dejal Podlipnik in mu stresel desnico.

„Povabili ste me zadnjič, da se danes zglasim,“ je odgovoril Štrk. „To sem storil toliko rajši, ker se vam moram zahvaliti še za usluge, ki ste jih storili meni in mojim tovarišem. Vemo, da ste bili vi tisti, ki nam je olajšal stanje in ki se je zlasti potegnil zame. Torej še enkrat, hvala vam in razpolagajte z menoj in vsemi nami.“

Podlipnik je bil v zadregi. Lahko bi si bil prilastil zasluge, ki jih ni imel, in s trgovskega stališča se mu to ni videlo nič napačno. Toda njegova tankovestnost mu ni tega dopustila, hotel je ostati čist in neomadeževan nasproti samemu sebi. Zato je dejal:

„Motite se, gospod Štrk. Pri vsej te zadevi nimam druge za-
sluge, nego to, da sem vam samo želel izboljšanja. In ta moja želja
bi bila ostala gotovo še dolgo samo želja, da vam ni pomagalo
naključje. Ne morem vam razložiti vsega, za sedaj mi samo verujte,
pozneje se gotovo prepričate. Seveda vam od srca čestitam, da se
je tako zgodilo.

Štrk se je neverjetno nasmehnil, mislil si je svoje, a Podlipnik
mu je bil sedaj še ljubši.

„Hoteli ste mi nekaj povedati, gospod Podlipnik.“

„Mnogo, Štrk. Toda tukaj ni prostora za naše pomenke, pa
tudi časa ni sedaj. Ali ne bi se mogla dobiti kje popoldne, da bi
lahko govorila nemoteno?“

Štrk je pomislil in sklonil glavo.

„Vedel bi, gospod Podlipnik, toda ne upam si izreči,“ je dejal
skoro nato počasi in beseda mu ni hotela prav iz ust.

„Nič naj vas ne moti, Štrk. Kamor hočete, tja pridem z ve-
seljem,“ ga je bodril Podlipnik.

„Tedaj bi želel, da bi prišli k meni na dom. Povabil sem za
popoldne par najboljših tovarišev, da praznujemo skupno to našo
službeno izpremembo, in sedaj ne morem odreči. Posebno bi me
veselilo, ako bi bili tudi vi v naši sredi. Seveda boste morali zatisniti
oči, ko boste prestopili moj prag,“ je hitel v eni sapi Štrk in se je
oddehnil, ko je končal.

„Prav, Štrk, prav. Tako bo najbolje. Nič naj vas ne skrbi,
gotovo pridem,“ se je razveselil Podlipnik. „Toda povedati mi
morate, kje stanujete in v kateri uri me pričakujete.“

„Tudi ako bi vam povedal, me ne najdete,“ se je zasmel
Štrk. „Najbolje je, da pridete ob dveh ali treh, kakor vam je ljubo,
na trg pred magistrat, kjer vas počakam.“

Ves srečen se je poslovil Štrk. Ob izhodu je zadel na trgov-
skega učenca Andreja Švaro. Postal je in se zagledal vanj, kakor
bi iskal nekaj v svojem spominu. Potem je pa hipoma položil svojo
desnico na mladeničevo ramo ter dejal:

„Ne utajiš mi, da si sin Andreja Švare, starega prijatelja izza
mladih dni. Kaj te je zaneslo semkaj? Ali oče še živi?“

„Še živi in trden je kot škala,“ je odgovoril mladi Švara in
ponosno pogledal Štrka.

„Nisem ga videl že dolgo vrsto let. Lepši časi so bili tistikrat,“
je dejal sanjavo. „Kadar te obišče, reci mu, da ga pozdravlja Matija

Štrk, tisti, ki sta skupaj pritrkavala v zvoniku na Vojščici. Ali veš, kakšen razgled je od tam?"

Mladi Švara je gledal z začudenjem resnega moža, ki se mu je zazdel v tem hipu kakor velik otrok.

„Kaj ne bi vedel?“ je odgovoril in videti je bilo, da je bila že vsa duša njegova tam gori v zvoniku, kjer je tudi sam prečepal in pritrkaval po dolge ure, kakor v prejšnjih časih njegov oče in njegov prijatelj Matija Štrk. —

Popoldne takoj po obedu je krenil Podlipnik nekoliko na izprehod, predno se sestane s Štrkom. Bil je lep dan, dasi že nekoliko mrzeč. Po ulicah je bilo vse živahno, ljudje so v gručah zapuščali mesto ter se odpravili v okolico, da po svoje prežive in užijejo prosto nedeljsko popoldne. Mimo njega so drdrale kočije, iz njih so zrli zadovoljni mladi obrazi, semtertja blede in izpito lice bolnikovo, ki so ga peljali iz zatohle sobe na zrak in svetlobo. Ob obali se je gnetlo ljudstvo, mladega in starega moškega in ženskega, otrok in otroških vozičkov, vojaštva in služabništva. V pripravljene čolne so posedale zaključene družbe, dvigala so se vesla in pljuskala na morsko svetlo gladino, zibali se čolni in polzeli med jadrenicami in parniki tja ven po prostranem pristanišču. V ozadju je rumenela gora, visoko gori pod vrhom se je svetil obelisk, z reber so gledale rumene, rdeče in bele hiše in hišice.

(Dalje prihodnjič.)

Fl. Golar:

—————→←—————

Deseti brat.

Smehlja se v solncu mladi maj,
siničja pesem žubori,
in rožne sanje plete gaj. —
Kje tvoja sreča se mudi?

Zakaj si bil na svet poslan,
odkod si prišel v grenki dan,
zakaj ni bila zibka grob,
zakaj si sam svoj temni rob?

Ti sam si mati svojih ran
in oče bolečin in sanj
in hodiš sam srce orat,
nemiren, tuj — deseti brat!

—————••—————

I. E. Rubin :

Sredozimci.

Na sv. Boštjana dan se je napatil kmet Boštjan v dolino. Oblekel je kožuh z rdečo rožo, potisnil je kučmo-kosmatinko na glavo in si zavil pasico okoli vratu. Medlo je že dva dni in mraz je risal po oknih ledene rože. Bilo je, kakor da izgine ves božji svet pod belo odejo.

Kmet Boštjan je potegnil golenice visoko nad koleno in je nastopil svojo pot. Vse hiše na vasi kakor da so čez noč izginile v debelem snegu. Nikjer ni bilo žive duše. Po vasi je bila le ozka gaz, ki jo je bil ponoči zamel sneg. Boštjan je videl, da bo huda pot.

Toda v dolino je moral iti. Kaj bi ne! Prvič je njegov god in človek ne more praznovati svojega godu doma za pečjo, sam in pri prazni mizi. Drugič je god njegovega sina Fabjana, ki je nekje v vojski in morebiti praznuje ta dan sam zapuščen in brez slovesnosti. Tretjič je bil pred par dnevi god njegovega mlajšega sina Antona, ki je tudi v vojski pri dragonarjih in ravnotako ni mogel z njim skupaj obhajati letošnjega godu. Zato je bila kmetu Boštjanu na sv. Antona dan duša težka, da ni imel nikjer obstanka in je mislil, da mu bo srce zastalo.

Bila je namreč stara navada, da je Boštjan ob sredozimcih praznoval svoj god v dolini skupaj z obema sinovoma. Ko se je oženil, se mu je porodil sin takoj po novem letu in ker Boštjan ni hotel, da bi nosil ravno njegovo ime, mu je dal ime Boštjanovega dvojčka Fabjana. — „Tako bova skupaj vezovala,“ si je mislil, „in pri hiši se ohrani staro ime.“ In glej, ob letu se mu je zopet rodil sin in zopet ob sredozimcih. Boštjan je pregledoval pratiko in ogibal, kako bi mu dal ime. Toda tu se je oglasila žena in je rekla: „Kaj boš premišljeval, saj je ime s seboj prinesel. Anton naj bo.“ — Boštjanu je bilo to po volji, in sin je dobil ime Anton. Tako so bili pri hiši sami sredozimci in so lahko skupaj obhajali svoj god. V onih letih se je zgodilo nekaj strašnega: žena je zbolela in je umrla. S težkim korakom je stopal Boštjan za vozom, ko so jo peljali v dolino. Kaj bo zdaj: vdovec in dvoje majhnih otrok! Toda vse je prestal — Bog ve kako. Staro žensko je dobil v hišo, da bi ne bilo grdih besedi in tako je šlo leto za letom.

Dečka sta rasla in sta bila krepka, pridna, delavna. Boštjan je bil nanju ponosen, dasi jima ni nikdar pokazal svoje ljubezni; bil je strog in neprijazen in če ga je prijala jeza, je udaril s tem, kar je imel v roki. Ko pa sta fanta odrasla od šole in sta opravljala vsa domača dela, je Boštjanu na tihem igralo srce in ju je z radostjo opazoval. Bila sta skoraj enaka, srednje postave, čokata, črnoglava. Fabjan je bil po naravi in postavi bolj podoben očetu, bil je nekoliko trmoglav in samosvoj, vendar dobrega srca in vnet za svoj dom. Anton je bil nekoliko podoben materi: bil je bolj nežen in popustljiv, nekako boječ in omahljiv; zato pa je pel čudno lepo in je imel take oči, ki jih ženske ljubijo. Boštjan je ljubil oba enako in si ni mogel misliti, kako bi prebolel, ko bi katerega Bog vzel. Vsako leto o vseh svetih so šli v dolino na pokopališče na grob matere. Boštjan ni jokal, le z zamišljenimi očmi je gledal na kup prsti, ki je bil obraščen s travo; tudi Fabjan ni jokal, kajti hotel je pokazati, da je enak očetu; Antona pa je premagal jok, sam ni vedel zakaj. Bilo mu je neprijetno, toda ni se mogel premagati.

V onih časih pozimi, ko sta fanta odrasla, ju je vzel Boštjan s seboj in so šli v dolino praznovat svoj god. Vsedli so se v gostilno in so pili do pozne noči. Boštjan je v gostilni postal oblasten in mogočen; bahal se je s svojim gospodarstvom, hvalil je svoja dva sinova in zabavljajl čez druge, ki nimajo takega gospodarstva in takih sinov. Skoraj bi se bil sprl z vsemi znanci in neznanci in je zmerjal dolince z berači. Pozno zvečer je odšel s sinovoma domov in jima je celo pot razlagal svojo ljubezen. Drugo jutro pa je bil mrk in neprijazen. K sreči je bil drugi dan v mestu semenj in je odšel tja; zvečer se je vrnil trezen in dobre volje ter je prešteval denar. Tako je bilo od takrat vsako leto: na sv. Boštjana dan so pili sredozimci v dolini in praznovali svoj god. Takrat je vsak lahko zvedel, koliko je pri hiši žita, živine in denarja. Bilo je, kakor da polaga Boštjan račun od svojega gospodarstva.

Pozneje se je zgodilo vse, kakor je moralo priti: potrdili so Fabjana in je moral biti vojak. „Kdor je mojega rodu, ta drugačen biti ne more,“ je rekel Boštjan. Obdeloval je polje sam z Antonom. Drugo leto so vzeli tudi Antona. Boštjan se je obrnil na župnika in na župana in je rekel: „Vsaj tako naj naredijo, da bo eden doma.“ In res so tako naredili: Ko se je vrnil Fabjan, je odšel Anton v vojake. Čez tri leta se je vrnil Anton in gospodarili so tako, da je Boštjan dan na dan množil svoj denar. Med tem je prišlo tudi to, kar je moralo priti: Fabjan se je ženil pri Komarju na Polici. Ne-

vesta je bila pridna in bogata. Anton pa je hodil vasovat k Božetovi Ančki, ki je imela dobiti po očetu vse posestvo. Tako je Boštjan lahko računal, da bo vse po sreči: Fabjan priženi lepo doto in dobi delavno žensko k hiši; Anton pa se priženi k Božetu in bo samostojen posestnik.

Vse to se je lepo na tihem pripravljalo, ko je naenkrat nastala vojska in oba sinova sta odšla. Boštjanu spočetka ni hotelo v glavo, da bo naenkrat sam, brez sinov, brez vsega. Komaj si je mislil, da je vse to mogoče; toda vse je bilo res. Spremil ju je v dolino in sta se odpeljala. Prvič v življenju je zajokal zaradi sinov. Ta trenotek je spoznal, kako ju ima rad.

Ostal je sam in je gospodaril, kakor je vedel in znal. Na tuje ljudi se ni zanašal. Prodal je nekaj živine in spravil denar; po polju je pospravil in prodal kupcem. Kaj naj se ukvarja sam na stara leta! Tako je preživel vso jesen: kašče so bile polne žita in v shrambah je bilo vsega dovolj. Toda kaj, ko je sam! Čakal je sporočil dan na dan. Spočetka so prihajala pisma, karte; kmalu so izostale. Oba sta izginila tam nekje v Galiciji. Prišla je zima. Ljudje so neprestano hočili na pošto. Nič. Prišel je božič. Nič. Dnevi so bili kakor večnost.

Sneg je pokril zemljo na daleč in široko. Boštjan je posedal pri peči in mislil na sinova. Tako je šel dan za dnevom in od nikoder ni bilo sporočil; le razni ljudje, ki so šli v mesto, so se vrnili, in so pravili čudne stvari. Tako so se bližali sredozimci. „Bodi kakor hoče,“ je sklenil Boštjan, „god bom praznoval v imenu vseh treh, kakor se spodobi po stari navadi . . .“

Tako se je napotil v dolino. Medlo je celo noč in še vedno je naletaval sneg v debelih kosmih. Vsa dolina se je svetila v belem snegu in sredi nje se je dvigala vas s ponosno cerkvijo.

Boštjan je prišel v vas in zavil naravnost na pošto. Otrkal je sneg s kožuha, s kučme in čevljev in je vstopil.

„Ali sta naša dva kaj pisala?“

„Nič.“

Zdelo se mu je že naprej, da bo tako. Obrnil se je in je odšel v gostilno. Tam je našel vse, kakor vsako leto: isti obrazi, iste gostje, isti ljudje. Bilo je, kakor da so ga pričakovali. Vsedel se je k isti mizi, kakor po navadi. Pridružil se mu je Mrnjavček, ki je pil že na vse zgodaj v gostilni; doslej se je vsako leto napil na Boštjanov račun. Z njim je prisedel tudi Volhar, ki je bil daleč po svetu in je vedel mnogo povedati. Najprej je začel Mrnjavček:

„Sredozimci so prišli, kaj ne Boštjan, sredozimci s snegom in ledom. Dobro so pritisnili letos; danes je tvoj god, Bog te živi!“

Boštjan je poklical vina in je natočil obema sopivcema. Dobro se mu je zdelo, da bo imel krog sebe ljudi, da se z njimi pogovori.

„God moj, pa drugih tudi,“ je rekel Boštjan, da bi spomnil na sinova.

„Tisto je tudi res,“ je rekel Mrnjavček, „takih fantov je malo, Bog ju varuj nesreče!“

Boštjan je postal žalosten in je naslonil glavo na roko.

„Bog vedi, kako je, nikakega glasu ni od njih,“ je zamrmral.

„Nič se ne boj,“ ga je tolažil Mrnjavček, „vse gre po sreči. Takih fantov se ne prime krogla. Pisati pa ne more vsak.“

Za to tolažbo mu je Boštjan natočil poln kozarec. Mrnjavček je izpil in govoril dalje:

„Kar je po pravici rečeno, to je res. Kadar ste prišli vsi trije s hribov, smo rekli: glejte, sredozimci gredo. En oče in dva sinova. Vselej je bilo veselo, kadar smo sredozimce vezovali.“

„Bog ve, kdaj bomo zopet skupaj,“ je rekel Boštjan.

„Nič se ne boj. Volharja vprašaj, on vse ve. On ti tudi lahko pismo napiše.“

„Tisto pa, tisto,“ je rekel Boštjan. „Danes jima moram pisati.“ Volhar je bil zadovoljen.

„Lahko napišemo, samo če imate naslov.“

Boštjan se je zamislil. Premišljal je, kaj bo vse pisal. Ko bi znal sam pisati, bi povedal mnogo, mnogo, po drugih ljudeh pa je težko vse pripovedovati. Sam si je v mislih zložil pismo tako:

„Ljubi sin. Zelo me skrbi, ker mi nič ne pišeš. Piši ali si živ ali mrtev. Ves božič sem čakal pisma. Jaz sem zdrav, ampak dolgčas mi je zelo. Drugega ni nič novega. Sneg je velik.“

„Pisali bomo pozneje,“ je rekel Mrnjavček. „Najprej se moramo pokrepčati. A ti Boštjan ne bodi žalosten. Jaz sem bil pri Kustoci, vem, kako je to. Tudi takrat nam je šla trda. General je prišel k nam in je rekel: Fantje, dosti je Plementezarja, ne vem, če ga bom užugal. — Mi pa smo rekli: Gospod, kar pritisnimo, bo že šlo. — Pa smo pritisnili in je šlo tako, da skoraj nisi imel po kom udariti. V enem dnevu smo vse opravili.“

„To je bilo takrat,“ je rekel Boštjan.

„En dan in vsega je bilo konec — tam je bil Plementezar in bilo je poleti o kresu, zdaj pa je zima in že skoraj pol leta.“

„Nič zato, Boštjan,“ je rekel Mrnjavček. „Seveda je razlika, ker jih je na obeh straneh več, zato ne more biti tako hitro konec, ampak skrbi si ni treba delati.“

Tako so se pomenkovali in pili. Boštjan je bil nekoliko utrujen, zato se je hotel pokrepčati. Pil je na zdravje sebi in svojih sinov in le na pol poslušal Mrnjavčka, ki mu je pravil o tem, koliko jih je padlo, koliko je vjetih, kje so sovražniki, kako se vojskujejo ti, kako oni. Volhar je tu in tam ugovarjal Mrnjavčku in sta se prepirala o tem, ali so Rusi močnejši ali Nemci.

Gostilna se je vedno bolj polnila. Od vseh strani so prihajali ljudje na pošto. Mnogi so dobili kratka poročila na kartah in so prišli od veselja v gostilno in so karte kazali ljudem. Posedali so in se pogovarjali o vojni. Vsak je vedel kaj o tem in onem.

„In o naših nič,“ si je mislil Boštjan in je pil, da se mu je skoraj zadremalo za mizo. Misli na sinova so ga obdajale s sladkimi sanjami.

Pri mizi je bilo vedno več gostov. Mrnjavček je vabil vsakega; kajti kadar se vezujejo sred ozimci, mora biti veselo. Za Boštjana je imel vsak tolažilne besede. Pravili so mu o ljudeh, o katerih se je pisalo, da so mrtvi, pa so se oglasili iz vjetništva. Ako kdo dolgo ne piše, je gotovo znamenje, da je vjet.

„E, ne bo vjet,“ je rekel Boštjan, „poznam dobro svoja sinova; Fabjan je trmast, da bi ne odnehal, če bi se z vragom bodel, Anton pa je nagel, pogumen.“ Pri tem se je Boštjan oživil. Začel je hvaliti svoja sinova, svoje gospodarstvo in vse, kar je bilo s sinovoma v zvezi. Hvalil je Komarja in njegovo hčer, ki bo prišla k hiši za gospodinjo, in Božetovo posestvo, kamor se bo priženil Anton. Vzbudila se je v njem vsa stara baharija, da je skoraj pozabil, da sta sinova v vojski. Pravil je o svojem bogastvu in našteval svoje zaloge žita, živine in denarja. Niti zapazil ni, da je bilo poldne in čez. Mrnjavček je bil pijan in je vedno klical vina na mizo, Volhar je obetal, da bo napisal sinovoma pisma, kakor se spodobi. Boštjan je razlagal vse, kaj naj pride v pismo. Tako je prešlo popoldne in je nastal mrak.

Mrnjavček je zaspal pri mizi med tem, ko je pravil o vojski in Volhar se je stegnil ob peči, kjer je kmalu zadremal. Boštjan se je razjezil, plačal in odšel.

* * *

Pot po vasi je bila vesela, ker so ves dan hodili ljudje in so delali gaz. Po hišah so že brlele luči, vse je bilo tiho in mirno. Za vasjo se je začela pot navzgor. Sneg je zamedel sledove stopinj, da se je komaj poznalo, kje je bila gaz.

Boštjan je pomaknil kučmo nazaj in je stopal s trdimi koraki. Ozrl se je parkrat na vas in je videl, kako so izginile luči za visokimi zameti; le zvonik je molel iz srede belih kop.

„Poznam vas, berači dolinski,“ je govoril Boštjan, „pili bi ves dan, a v žepu ni groša. Ako bi ne bilo sredozimcev, bi ne bili niti enkrat na leto pijani. In nazadnje mislijo, da smo mi brez cvenka.“

Spodrsnilo mu je v snegu in se je zaletel v zmet. Pobral se je hitro, strkal sneg s kožuha in je šel naprej.

„To je pot, kakor se spodobi. V hribih imamo bolje, lenobe dolinske,“ je mrmrljal in je stopal previdneje. Ko je prišel na grič, je zasvetil mesec izza oblakov in razsvetlil ves zimski svet naokoli.

„Pozdravljen, brat!“ je govoril Boštjan. „Pojdeva skupaj ne prvikrat ne zadnjikrat.“ Od severa je zarjula burja in je dvignila sneg ter ga nesla čez grič. „Pozdravljena, prijateljica!“ je rekel Boštjan. „Mnogokrat sva skupaj potovala s semnjov; ne enkrat si mi pihala nasproti, ne enkrat si me poganjala v hrbet. Bog s teboj, pihaj koder hočeš!“

In je stopal naprej, boreč se z burjo in s snegom. Na hribu je obstal in pogledal v sneženi metež po bregu. Spomnil se je na sina Fabjana.

„Ali mu je pisal Volhar pismo?“ je pomislil. „Nič ni pisal lenuh. Žrl je, a pisal ni. Drugič naj žre drugod!“ In se mu je zdelo, kakor da vidi Fabjana v bitki sredi mnogih vojakov. Po bregu navzgor se pomikajo kakor sneženi pretep: drug za drugim, s puško v roki, s kapo na glavi. Hej, halo! — Tam na vrhu griča je sovražnik in jih obsiplje s krogliami. Tuintam kdo pade in se pobere — naprej, naprej! Glej, Fabjan je skoraj v prvi vrsti.

„Udri, Fabjan, udri!“ govori Boštjan, „sedaj je čas, pritisni kakorkoli, sin moj! Ali jih vidiš tam na gori? Vse črno jih je kakor listja in trave.“ In je strmel v sliko pred seboj ter spremljal bojevalce po poti navzgor tja na vrh hriba, kjer se je četa razpršila in izginila . . .

A med tem, glej, po dolini jaha konjenica v urnem diru. Plava kakor grozna nevihta po cesti. Glej, med njimi jaha Anton takoj v prvi vrsti — sabljo v roki, kapo po strani. Drve proti vasi. Tam jih čaka sovražnik.

„Goni, goni, Anton,“ vpije Boštjan, „krepko se drži, dragi moj! Ej, neso vas kopita konjska, kakor da bi bil zajčji lov. Udari — dolinci so vsi sovražniki, zdrobi hišo, streho, vse!“

Preko doline je divjal vihar po cesti in v naskoku je sneg zagrnil celo vas ter jo pokril z gostim dimom.

Boštjan je gledal boj in je iskal svojega sina, ki je izginil s četo v vasi in je bežal naprej po cesti.

„Ali ti je pisal Volhar,“ je vpraševal. „Nič ti ni pisal lenuh. A kaj bi pisal? Saj veš, da so sredozimci!“ Izza hriba je zavil veter in je naskočil s snežnim navalom naravnost na Boštjana. Skoraj bi ga podrl na tla. Stopal je naprej brez gazu in brez poti, dokler ni skozi goste čete bojevnikov, po težkih bojih prispel do gozda... Naenkrat se mu je zdelo, da sta prišla k njemu oba sina, kakor da se vračata iz boja. Pridružila sta se mu in sta stopila vsak na eno plat. In vračali so se domov kakor vsako leto: Boštjan na sredi in na vsaki strani en sin. Ako je bila pot preozka, je stopil Anton naprej in Fabjan je hodil zadaj.

„No, glej, kakor vsako leto,“ je govoril Boštjan, „samo da sta v vojaški obleki. Prav je, da sta prišla . . . Videl sem vaju, hej, dobro ste jih pognali — vse je šlo v nič . . . kakor da bi praznovala svoj god. Kaj bi govoril Mrnjavček o Kustoci! Pravijo, da je bil pri muziki. A vidva, hej, to je drugače! Kako je to šlo navzgor! In ti, Anton, kakor ste šli po cesti! A kako je z vama, povejta!“ „Dobro,“ je govoril Fabjan s tistim mirnim obrazom, s katerim je govoril vselej tudi o najtežjih stvareh. „Nič ni sile. Vsak dan je boj, naskok dan na dan. Vedno naprej, da človek skoraj ne ve, kam pride. Pade ta, pade oni, toda ljudi je vedno dovolj.“

„A ti, Anton, kako?“

„Dobro,“ je rekel Anton. „Jahamo neprestano, zdaj v to zdaj v ono stran, brez miru in počitka. Kadar zagledamo sovražnika, se zaprašimo vanj kakor vihar in jemljemo vas za vasjo. Zvali se ta, zvali se oni — ampak vojska gre vedno naprej.“

„A doma, draga moja,“ je pravil Boštjan, „doma je vse v redu. Kar je bilo odveč, sem prodal in denar sem spravil. Imamo vsega dovolj. Samo dolgčas mi je po vaju. Božič je bil kot večnost. Zato sem šel danes v dolino, da sem gođoval sredozimce. Ko bodeta prosta in prideta domov, bomo skupaj gođovali . . . Prav je, da smo se tako srečali in se pogovorili. Volharju sem dal pijače, da bi vama pisal. Ali je pisal? Nič ni pisal. Napil se je mrha in zaspal in z njim Mrnjavček. Zato pravim, taki so dolinci. A tudi, če bi

pisal, kaj bi mogel pisati. Človek nikoli tega ne pove, kar misli. In mi nismo taki, da bi vse pripovedovali; zato je lepo, da sta prišla in smo se pomenili. Ko sem zagledal četo na griču, sem si takoj mislil: glej, Fabjan bo tam. In ko sem zagledal ono konjsko vihro po cesti, sem takoj vedel: glej, tam je Anton. Dobro je, da smo se srečali, ker že dolgo ni bilo pisma od vaju. Nimata časa, sem si mislil, kdo bi utegnil pisati! Vem, kako je. Vsak si misli: kakor je božja volja, kaj bi pisal. Ako pridem živ, pridem, ako ne, me ne bo več. Kdo more pomagati! Kakor je usojeno . . . Sedaj ste jih napodili in počivate, kaj ne? Povabil bi vaju s seboj domov. Doma bi se naspala in najedla, lepo bi si odpočila. In ti, Fabjan, bi stopil tja k Komarju, da bi te videla, in ti, Anton bi šel k Božetu. A vidva ne smeta domov. Služba je služba. Spita, kjer je: na prostem, na polju, v gozdu, magari v snegu. Počiva se povsod sladko, če je človek truden. Vem, kako je. Tudi jaz ne grem domov. Z vama ostanem tu do jutra. Tiho je in prijetno. Odpočili si bomo dobro. Potem pojdem domov in opravi živino. Lepo raste živad, da bosta vesela, ko se vrnete. A vidva jutri zopet naprej — Bog ve, kam. Dajta roke, sinova, nič nas ne zmaga nas sredozimcev . . .“

Tako se je pogovarjal Boštjan s sinovoma, pravil je njima razne vaške novice in dogodke. Oba sinova sta utrujena ležala poleg njega: Fabjan z onim mirnim obrazom, ki ga ne vznemiri nobena izpremema, in Anton z onim veselim jasnim obličjem, ki je kazalo vedno njegovo dobro voljo. Spala sta, kakor da sta vesela, da sta po utrudljivih težkih bojih prišla k očetu. Boštjan ju ni hotel motiti in je zaspal z njima. —

Drugo jutro so našli Boštjana, ki je ležal v snegu z razprostrtima rokama, obrnjen proti severu, z zasneženimi očmi, kakor da bi hotel objeti ves široki božji svet.

Vseuč. prof. dr. Boris Zarnik:

O bojih v živalstvu.¹

V posebni luči se nam kaže dandanes človeštvo: narodi, ki so dosegli višek razvoja, ki so celemu svetu vzor napredka in prosvete, si stojijo nasproti z orožjem, uničujoč ne samo ogromne materialne vrednote nego tudi tisoče in milijone človeških življenj, na tisoče in milijone onih bitij, ki vidimo v njih vrhunec razvoja žive prirode. Motrečim te strašne krvave drame se nam nehote poraja misel, da se postavlja dandanes človeštvo v nekako nasprotstvo s narodo, iz katere je vzniklo; v nekakem kontrastu se nam kaže naroda, kot da vladata v njej le mir in spravljivost. Zdi se nam, kot da je baš človek edino bitje, ki more v toliki meri uničevati druga bitja, bitje, ki se s tem strogo loči od narode, ki je miroljubna ter ne pozna sovrašstva in bede. Res nam je pogled v narodo nekaka uteha; ravno sedaj v pričetku poletja, ko je vse v bujnem zelenju, ko so obljudene vse loke z veselo žvrgolečimi pticami in ko se po livadah ziblje v solnčnih žarkih nešteto pisanih metuljev in drugih krilatcev, ko nam po zatonu solnca doni iz gajev sladko petje slavca v somraku, ki ga poživljajo nalik utrinkom kresnice s svojim bajnim svitom, nas navdaja pogled v narodo z mirom in nas odvrča od krvave istine.

Toda ta mir v narodi je le navidezen; kjer domneva lajik miroljubnost in spravljivost, se razodevajo očesu prirodoslovca še mnogo ljutejši in trajnejši boji, kakor so najkrvavejši spopadi sovražnih si vojsk.

Slavni prirodoslovec Darwin, presnovatelj moderne vede o življenju, nam je prvi pokazal v vsej obširnosti, kako neizprosni in silni boji vlada v naravi, kako se mora tudi najmanjša bilka in najneznatnejša žuželka celo svoje življenje boriti in kljubovati najrazličnejšim sovražnim vplivom, ki jo skušajo uničiti. Vsako živo bitje se takorekoč bojuje z vsemi drugimi živimi bitji, vsako trohico hrane si mora siloma prisvojiti in izpodrivati neprestano nebroj tekmecev, tirajoč jih v pogin. Vzrok tega občnega boja je v prvi vrsti ta, da se narodi mnogo več živih bitij, nego je za njih mesta v

¹ Nastopni sestavek je razširjeno in z navedbo mnogobrojnih dejstev pomnoženo besedilo predavanja, ki sem ga priredil v okvirju „Muzejskega društva“ dne 29. marca t. l. v Ljubljani na korist rodbin padlih Ljubljančanov in Rdečega križa.

prirodi; zemlja nima dovolj prostora, da bi moglo uspevati vsako zrno, ki pade nanjo, in kar vzklije zelišč in bilk iz semen, ki so si priborila ugodno mesto, jih izdaleka ni zadosti, da bi krmile ves zarod rastlinojedih živali. Tudi roparske živali ne najdejo dovolj žrtev, da bi moglo vsako bitje njihovega porekla, ki se narodi, dobiti potrebne hrane. Ne preostaje torej drugega, kot tekmovanje, medsobojno izpodrivanje, boj na nož. Pa ne le v krogu živih bitij, tudi v mrtvi prirodi je nebroj činiteljev, ki so sovražni življenju; mraz in vročina, suša in povodnji, nevihte in plazovi ter razne slične nepravilike le uničujejo, kar živa snov s trudom in naporom gradi. Boj za obstanek je imenoval Darwin to prikazen tekmovanja v prirodi, bodisi da se bore živa bitja med seboj, bodisi da kljubujejo ali podlegajo elementarnim silam.

Obseg tega boja moremo najbolje presoditi, če pomislimo, da ostaja kljub silnemu razmnoževanju živih bitij število poedincev vendar vedno približno enako, da doseže torej le mal del zaroda svoj cilj in proizvaja zopet nova bitja. Če vpoštevamo plodovitost živih bitij, nam enostaven račun kaže, kako neznamenit del potomstva ostane v istini v boju za obstanek zmagovit ter se plodi nadalje.

Za papučico (*paramaecium caudatum*), neko močelko ali infuzorijo — tako nazivamo one silno majhne prostemu očesu nevidne živalice, ki živijo po stoječih vodah — je izračunal ameriški prirodoslovec Woodruff, kako bi se pomnožili potomci ene same živalice v treh letih, če bi se mogli vedno nemoteno ploditi, kakor to store v ugodnih prirodnih razmerah. Število vseh potomcev po treh letih bi bilo tako ogromno, da bi bila vsebina vseh poedincev celega zaroda enaka vsebini 10^{1000} zemeljskih obel,¹ tako neizmerna torej, da si je sploh ne moremo predstavljati. To kaže dosti jasno, da so one močelke, ki se v istini ohranijo ter se množijo dalje, v prirodi le zelo redke izjeme, dočim jih nepregledna večina pogine v boju za obstanek.

Ali pogledjmo plodovitost ribe jesetra! Samica jesetrova leže na leto približno 2.000.000 jajc. Kljub tej množini iker število jesetrov danes ni večje, kakor je bilo pred sto in tisoč leti, neizmerna množina mladih jesetrov torej ne doseže svojega cilja, temveč propade v boju za obstanek še predno je godna za drstenje. Jeseter doseže starost nad 20 let; če torej računamo visoko, pride od 40.000.000 ribic komaj en par do cilja, doraste in se plodi, dočim so določeni vsi drugi milijoni poginu!

¹ 10^{1000} t. j. 10 na tisočkratno potenco, torej številka s 1000 ničlami.

Pa tudi živali, ki se jako počasi plode, bi se v kratkem času silno razmnožile, da jih ne podleže večina v boju za obstanek. Darwin je preračunal, kako bi se razplodili sloni, da vsi potomci dorastejo do godnosti. Slon doseže povprečno starost 100 let, goden postane s 30 leti in samica skoti v teku svojega življenja v običajnih razmerah najmanj šest mladičev. Na podlagi teh pogojev kaže račun, da bi se pomnožili potomci enega samega slonovega para za slučaj, da vsi dočakajo starost 100 let, v 1500 letih na 250 bilijonov; to je toliko slonov, da imajo komaj še prostora, če stoje drug poleg drugega gosto nagnjeni po celi zemeljski površini, na kopnem in na morskem dnu! Kakor vemo, se pa dandanes število slonov žal leto za letom krči, boj za obstanek torej tudi tu že mnogo ljutejše divja kakor drugje.

Pogled na celotno prirodo nam kaže, da je pravzaprav običajna usoda živih bitij ta, da poginejo še predno dosežejo dobo, ko bi mogla vporabljeni vse svoje toli čudovito stvorjene organe. Večkrat čujemo govoriti o smotrenosti prirode, češ da vlada v prirodi neka višja harmonija, neka skladnost vsega delovanja in nehanja; boj za obstanek pa nam pokazuje, da je ta smotrenost celokupnega prirodnega žitja le navidezna; s tega vidika bi mogli priznati celotni prirodi kvečemu mefistofelski smoter pogina in uničevanja. Le redke izjeme so ona bitja, ki res dosežejo godnost. Življenje v prirodi je nekaka loterija s silno neugodnimi pogoji: pri jesetru n. pr. je na 20,000.000 srečk komaj en dobiček! Človek edini more vsaj nekoliko omiliti pogubne posledice boja za obstanek. Čim bolj napreduje civilizacija, tem bolj skrbi občnost za posameznika, da more tudi slaboten organizem kljubovati zlim vplivom prirode in uspevati. Blagodejne posledice civilizacije najbolj opazujemo na trajnem zmanjševanju umrljivosti otrok. Vojska, ki prekine mnogo uredb civilizacije, je torej v gotovem oziru povratek v prirodno stanje medsobojnega uničevanja.

Kakor pa je strašen boj v prirodi, je ravno ta boj eden činitelj, ki povzročajo nadaljnjo izpopolnitev živih bitij.

Poedinci iste vrste živih bitij niso nikdar popolnoma enaki med seboj; celo potomci istih roditeljev kažejo vedno večje ali manjše razlike. Če posejemo seme, ki smo ga vzeli iz enega samega plodu, vendar niso vse rastline, ki se iz njega razvijejo, do pičice enake: nekatere so večje, druge manjše, nekatere imajo svetlejšje, druge temnejše cvetove i. t. d. Take od običajnega ustroja več ali manj oddaljujoče se poedine like imenujemo variacije. Bolj poredko

je opaziti tudi še poedince, ki se v več ozirih razlikujejo od običajne oblike, n. pr. pritlikave rastline ali pa rastline s povsem drugače ustrojenim listjem, take poedince nazivamo mutacije; povzročajo jih razni činitelji, ki so vplivali na plodne stanice roditeljev. Variacije in mutacije so zelo raznovrstne, brez izbere se pojavijo sedaj na tem sedaj na onem organu. Če nastopi slučajno mutacija, ki podaje svojemu nositelju gotove prednosti v boju za obstanek, tedaj je jako verjetno, da ostane zmagovit pred vsemi drugimi baš ta poedinec ter doseže svoj cilj in proizvaja potomce, ki seveda podedujejo novo pridobitev. Če se pokaže med temi potomci zopet kaka mutacija, ki podaje nadaljnje prednosti v boju za obstanek, se razume, da bode moralo v prvi vrsti ravno to bitje uspevati do godnosti. Boj za obstanek izbira torej iz slučajnih izprememb, ki se prikazujejo na živih bitjih one lastnosti in znake, ki so jim kakorkoli si bodi koristne.

Če se ta pojav stotine rodov dalje in dalje stopnuje, je jasno, da se morajo polagoma razviti povsem novi liki živih bitij. Boj za obstanek je torej eden najvažnejših činiteljev pri razvoju žive prirode, ki se vrši že od pradavnih dob na naši zemlji, pri descendenci, pri postanku vseh toli mnogoličnih živalskih in rastlinskih vrst iz prvotnih enostavnih početkov. Naravni izbor ali selekcijo je imenoval Darwin to delovanje boja za obstanek. V devetdesetih letih in v začetku novega stoletja je bilo čuti v vrstah prirodoslovcev dvojbe o istinitosti prirodnega izbora, toda ti pomisleki so se izkazali večinoma kot zelo kratkovidni in dandanes stoji Darwinov nauk na trdnejši podlagi kakor kdaj prej.

Boj za obstanek pa ne učinkuje le v smislu napredka, nego tudi konservativno s tem, da odstranja vse slabo prilagojene novotarije; on skrbi za to, da se ohrani vse, kar so pridobila živa bitja dobrega, tudi nadalje. Mnogo je likov, ki so tako dobro prilagojeni na svoje okolje, da ni možnosti, da bi se za to okolje in v njem vladajoče razmere njihovo ustrojstvo še kako nadalje spopolnjevalo. Tu je boj za obstanek predvsem konservativen činitelj, ki iztreblja škodljive mutacije in variacije. Amerikanski prirodoslovec B u m p u s je preiskal 136 vrabcev, ki so poginili pri neki silni nevihti. Vsi ti vrabci so kazali male ali večje nepravilnosti, male razločke od običajnega lika. Tako boj za obstanek prepreči, da bi slabo prilagojeni poedinci imeli potomce.

Boj je torej ono načelo, ki povzroča napredek v prirodi ter ohranjuje živa bitja čila in krepka. Seveda je boj za obstanek boj

v najširšem pomenu besede; večinoma ni neposreden dejanski boj, nego le posledica trajnih razmer okolja.

O podrobnostih tega boja v najširšem pomenu tu nočemo natančneje razpravljati, nego omejitivo hočemo svojo snov na one slučaje, kjer si nasprotujejo živali res v smislu človeških bojev, kjer se pojedinci dejansko bore med seboj, skušajoč uničiti drug drugega.

I.

Prvi in glavni vzrok dejanskih bojev v živalstvu nam je iskati v dejstvu, da je nebroj živali — roparic — navezanih zgolj na živalsko hrano; uloviti si morajo svoj živi plen in premagati njegov odpor, da morejo ugonobiti svojo žrtev. Vsaka žival, najsi je še tako majhna, se izkuša ubraniti svojih napadalcev. Ako slutiti, da jo preganjajo, beži ali išče zavetja, in če jo drži že ropar v krempljih, se mu stavi obupno v bran z vsemi ji danimi silami. Vendar tu po navadi ni mogoče govoriti o pravem boju; kajti tako dobro so prilagojeni roparji na svoj plen, da jim ta izvečine podleže takoj in da njegov odpor niti ne pride v poštev. Najčešče je že razmerje med telesno velikostjo roparjev in njihovega plena tako neenako, da je vsako upiranje in otepanje zastoj. Če zajame kit s svojimi ogromnimi čeljustmi morja, v katerem mrgoli malih rakov in polžev-perutarjev, ki so mu glavna hrana, tedaj je vsa ta živad izgubljena; vse kar obvisi na kitovih ustih, izgine kmalu v njegovem goltancu. Ravno tako je tudi cviljenje miši, ki jo je ujela mačka, zaman. V živi prirodi je pač vse tako urejeno, da popolnoma izpolnjuje vsako ustrojstvo svojo nalogo, če se udeležijo pogoji njegovega delovanja.

Le posamične živali imajo tako razvit roparski nagon, ali da se izrazim poljudno, so tako drzne in pogumne, da se lotevajo poleg svojega navadnega plena, ki jim ne more kljubovati, tuptam tudi večjih živali, ki so usposobljene se jim uspešno upirati. Tedaj se razvije seveda prava bitka, pravo klanje, čigar izid utegne biti zelo različen. Do bojev pride tudi še pri roparskih živalih, ki so tako nizko in enostavno ustrojene, da ne morejo razločevati večjih in manjših živali, nego se pač vsakega bitja lotijo, ki pride v njihovo bližino. Tu nista pogum in drznost vzrok spopada, kajti o nagonih tu sploh še govoriti ne moremo, nego takorekoč neumnost roparjev, ki pač po vsem posežejo, kar se jim nudi, pa jo pri tem večkrat tudi sami izkupijo.

Že pri najnižjih živalih, pri močelkah, onih silno majhnih bitjih, ki se pojavljajo povsod v stoječih vodah, kjer gnijejo rastlinske snovi, nahajamo nekatere take roparje, ki se navale na vsako drugo močelko. Roparske navade teh živalic so naravna posledica njihovega ustroja. Močelke sestojе iz kapljice žive snovi ali protoplazme, ki jo obdaja tanka kožica. Površina je pokrita z neštetimi migetalkami, kratkimi lasastimi izrastki, ki ubrano utripajo ter s tem povzročajo gibanje živalice v vodi. Na enem mestu je kožica predrta, to so močelkina usta; na tem mestu sprejema vase s pomočjo v bližini nameščenih migetalk, ki napravljajo v vodi vrtimec, zanašajoč vsa telesa, ki so v obližju, v usta. Merilo za hrano je širina ust. Večina močelk ima majhna usta, hranijo se torej z bakterijami in drugimi silno majhnimi vodnimi bitji. Nekatere močelke imajo pa zelo široka usta, tako da morejo pogoltniti celo večje močelke nego so same. Kakor neverjetno to zveni, je vendar istina: pogoltnjejo namreč od večjih močelk toliko, kolikor pač spravijo v svojo notranjost; z otrovnimi sokovi, ki jih izločujejo, umore nato svoj plen ter ga polagoma popolnoma izjedo.

Ena najpožrešnejših močelk je sodčku podobna živalica, ki ima znanstveno ime „coleps hirtus“, slovenski bi ji rekli raskavica. Površna kožica je precej debela, tvori nekak oklep, sestojč iz posameznih podolžnih dožic, ki imajo nazobčan rob, tako da je površina gubasta in raskava. Na enem koncu manjka temu sodčku dno, tu so namreč usta, ki zavzemajo celo širino telesa. Francoski učenjak Maupas nam je popisal navade te živalice, ki se pojavlja kaj često kot nepozvan gost med drugimi močelkami. Raskavica se hrani le od večjih močelk; s razširjenimi usti se navaljuje nanje in večkrat se ji posreči prisesati se na papučico (*paramaecium caudatum*) ali kako slično močelko ter povleči vase del njenega telesa. Ene same raskavice se papučiča po navadi otrese, toda večkrat z izgubo pogoltnjenega kosa telesa. Če pa nastopijo raskavice v večji družbi in napadejo papučico od vseh strani, tedaj ostane od slednje le še neoblikovana kepa protoplazme, ki naposled popolnoma izgine v širokih goltancih požrešnih roparjev.

Še nevarnejši sovražnik papučic in drugih z bakterijami se hranečih močelk je nosatica (*didinium nasutum*), živalica jajčaste oblike z dvema obročkoma večjih migetalk in z rilčastim izrastkom na enem koncu. Na vrhu tega „nosu“ je ustna odprtina. Če se približa nosatica kaki večji močelki, tedaj požene iz svojega rilca slizast podaljsek, ki predere površno kožice plena. V podaljšku je

strupena snov, ki kmalu omami napadeno žival ter jo polagoma umori. Nosatica potegne nato sliz zopet vase, se prisesa na žrtev ter jo sčasoma izje. Le težko se ubranijo papučice napadov nosatic, ako takoj izpočetka ne otepavajo zadosti krepko, so izgubljene. Enako kakor raskavica nastopa tudi nosatica često v večjih družbah, po štiri, po pet se jih loti papučice, ki uide v takem slučaju le redkokrat poginu.

Opazujočim žitje in bitje močelk se nam dozdeva, kot da postopajo te živalice premišljeno in pametno. Ravno skupni napadi roparskih močelk delajo vtis, kot da so živalice sporazumljene med seboj. V istini pa gre za zelo enostavne prikazni, za takozvane tropizme. Tako imenujemo pojave na živih bitjih, ki so neposredna posledica raznih dražljajev ter se odigravajo z mehanično nujnostjo. Pri močelkah gre pred vsem za kemične dražljaje, ki določajo njih dejanje in nehanje. Da se močelke družijo, je vzrok ogljikov dvokis, ki ga pri dihanju izločujejo; raztopina tega plina v vodi deluje na močelke privlačno. Sličen vzrok ima tudi naval roparjev na plen, vodijo jih tu razne druge snovi, ki jih plen izločuje. Vsi ti privlačni kemični dražljaji vplivajo tako na močelko, da počno migetalk utripati v smeri, v kateri se širi v vodi raztopina dotične snovi. Radi tega se mora približati plenu. Tu nastopajo vsled jačjega kemičnega vpliva in vsled dotika nadaljni tropizmi ter izprožijo nova poslovanja močelkinega ustrojstva. Vse se dogaja z vedno enako nujnostjo, kakor pri kakem stroju; nimamo torej nobenega povoda sklepati pri teh najnižjih bitjih na kakoršnekoli duševne pojave, da govoriti ne moremo niti o nagonih.

Nekoliko manj živahne boje izzivajo med močelkami živalice, ki jim pravimo srkavci (suctoria). To so močelke, ki imajo mesto migetalk po celi površini tanke cevaste podaljške. Tenko stebelce imajo navadno, s katerim so prirastle na kakem večjem predmetu, na vodnih rastlinah, na lupini vodnega polža in sličnem. Srkavci ne morejo torej vršiti nobenih dejanskih napadov. Pa tega jim tudi ni treba, kajti tako primerno so ustrojeni, da jim prihaja plen sam na limanice. Če zadene plavajoča močelka slučajno ob cevke srkavca, tedaj obvisi na njih. Cevke izločujejo neko strupeno snov, ki plen omami, tako da ne more več naprej. Le večjim močelkam se tuptam posreči, da se otresejo nevarnih limanic; večkrat pa vse protivljenje nič ne koristi: otrov se proširi brzo po telesu žrtve, ki polagoma popolnoma otrpne. Kmalu nato je opaziti, kako se počne telo ponesrečene močelke bolj in bolj krčiti; srkavci

namreč s pomočjo onih cevk izsesavajo svojo žrtev. Boj je tu torej le enostranski, le žrtev se brani, dočim ropar mirno sedi in čaka, da mu žito dozori.

Podobno razmerje je opazati tudi pri najnižjih mnogostaničnih živalih pri takozvanih mehovcih (coelenterata). Najenostavnejši zastopnik te živalske skupine je trdoživ (hydra viridis), živalica, ki je zelo razširjena po naših vodah. Ima obliko do 5 mm dolge cevke, ki je na enem koncu odprta, a na drugem strnjena; odprtina so usta, dočim je dolnji konec pritrjen na kakšni podlagi. Okoli ust so nameščene dolge nitaste lovke, ki so zelo gibčne; imajo v notranjosti tanka mišična vlakna, tako da se lahko zelo iztegnejo ali pa tudi skrčijo na desetino svoje dolžine. Tudi telo samo je zelo gibčno vsled obilnih mišičnih vlaken. Na celi površini, pred vsem pa na lovkah so nameščene silne množine malih mehurcev, ki so napolnjeni z jedko tekočino. Ožigalke jim pravimo. Na vnanjem koncu nosijo dolgo tanko cevko, ki je v miru narobe obrnjena in navita v notranjosti mehurca v svitek. Če podražimo ožigalko, tedaj se mehurček nekoliko stisne ter požene na vun cevko, ki izbrizgne strupeno tekočino. Trdoživ živi slično kakor srkavci. Leno sedi na kakšni vodni rastlini ter razprostira svoje dolgo raztegnjene lovke okoli sebe. Ako prispe slučajno kaka živalica v bližino in zadene ob lovke, tedaj se od vseh strani izprožijo ožigalke s svojo strupeno tekočino proti njej, da otrpne; lovke jo pograbijo ter jo polagoma zmaše v usta. Silno zanimivo je gledati, kako se bore s trdoživom mali vodni račiči, takozvane povodne bolhe, ki so njegova najnavadnejša hrana. Začustuje, da denemo v malo skledico, v kateri imamo trdožive, par povodnih bolh. Račiči nekaj časa veselo švrkajo po vodi semtertje. Toda, da le malo trčijo ob lovko trdoživcvo, že obvisi; iz početka se račič otresa in brca na vso moč. Časih se mu posreči oteči se objema lovke; toda če se je ni takoj otresel, je ves boj zamanj. Kajti ostale lovke se počasi nagibajo proti mestu, kjer je obvisel račič; obdajo ga od vseh strani in izbrizgajo svoje ožigalke nanj; nato se začno krčiti in vleči plen proti ustom. Račiči so večkrat po desetkrat večji v premeru od telesne širine trdoživove cevi. Pa trdoživ ume neverjetno široko zazijati, tako da pogoltne tudi desetkrat debelejše povodne bolhe. Tekne mu navadno jako dobro, kajti ne neha žreti, dokler le kaj obvisi na njegovih lovkah. Časih je opaziti po pet, po šest račičev v telesni cevi trdoživa, ki je seveda na mestu, kjer tiče, silno raztegnjena; ker so račiči nanizani drug na drugega, izgleda nažrt

trdoživ kot del rožnega venca s svojimi jagodami. Ko je trdoživ prebaval mehke dele svojega plena, izbljuje ostanke skozi usta.

Vendar se časih pripeti, da mora trdoživ račiča, ki ga je že popolnoma omrtvičil s svojimi ožigalkami in ki ga je že nameraval pogoltniti, popustiti drugemu spretnejšemu požeruhu. V enakem okolju s trdoživom žive namreč tudi mali črvi-ploskavci, ploščatica (planaria lugubris) in mlečnjak (dendrocoelum lacteum), to so živalice ne mnogo večje od trdoživa, ploščatega, podolgastega telesa brez posebnih vnanjih okončin; ploščatica je temne barve, a mlečnjak belkast, prosojen kakor mleko. Roparji so in sicer se hranijo z malimi vodnimi raki in žuželkami. Usta imajo na dolnji strani v sredini telesa, odpirajo se na konci gibčnega rilca, ki ga lahko daleč iztegnejo ali pa ga popolnoma povlečejo v notranjost. Ti črvi kaj radi pokvarijo trdoživu veselje nad plenom. Če zavohajo na svojih pohodih žrtev, ki je obvisela na trdoživovih lovkah, takoj krenejo tja, se vzpno nad trdoživa in ovijejo s svojim gibčnim telesom račiča, ga zagrabijo s svojim iztegnjenim rilcem in ga iztrgajo iz trdoživovega objema, da si ga nato sami privoščijo. Vse ožigalke, ki jih trdoživ izpušča, mu nič ne hasnejo, kajti ploščatica je neobčutljiva za tako orožje, zato se ji tatvina vselej posreči.

V morju živi nebroy trdoživu sorodnih živalic; nekatere sede prirasle na dnu, druge pa plavajo svobodno okoli; te slednje nazivamo radi njihove polukroglaste oblike morske klobuke ali klobučnjake. Tudi klobučnjaki imajo lovke kakor trdoživ, samo da jih je mnogo več in strup njihovih ožigalk je mnogo hujši. Francoska učenjaka Portier in Richet sta nas seznanila natančneje s strupenimi lastnostimi tekočine ožigalk. Tri različne strupe sta našla v nji. Najbolj razširjen, posebno pri trdoživnjakih, je hipnotoksin, otrov, ki deluje uspavajoče na druge živali, slično kakor morfin; dva grama te snovi zadostujeta, da umorita v eni uri doraslega goloba. Pri nekaterih večjih mehovcih, ki so prirastli na dnu, pravimo jim morske rože, sta omenjena prirodoslovca izsledila še dva druga strupa: talasin in kongestin. Prvi povzroča silno srbečico, a drugače ni opasen, ako ga ni v preveliki množini; kongestin je pa zelo hud otrov, že 20 miligramov umori psa, ki smo mu jih vštrecali v žilo; pa pes ne pogine takoj, nego po več dni hira in šele po velikih mukah nastopi smrt.

Da so bitja, ki so opremljena s takim opasnim in zavratnim orožjem, silno nevarni sovražniki vseh drugih morskih živali, je jasno. Posebno pogubonosni so večji klobučnjaki, kojih telo ima

nad dva metra v premeru, z lovkami, ki dosežejo raztegnjene dolžino do 20 metrov; tudi tem svobodno plavajočim mehovcem ni treba hrane še le iskati, kajti zapade jim vse, kar pride v njihovo bližino in se zamota v strupene lovke. Manjše živali, bodisi že polži, črvi ali ribice takoj otpnejo in se ne morejo več ganiti. Le večje ribe in morski sesavci se morejo uspešno bojevati s temi neizprosnimi roparji. Tudi človeku so večji klobučnjaki zelo nevarni, zlasti še, ker nastopajo po navadi v velikih množicah; bolečine, ki jih napravlja strup ožigalk, so tako silne, da zagradi človeka krč, ki mu preči vsako gibanje, vsled česar mora utoniti, če ni pravočasne pomoči. Kapitan Mayen pripoveduje, kako je neki mornar skočil v morje, da ujame živo barvanega klobučnjaka, ki je plul na površini. Ko se mu je približal, so se ga oprijele lovke, pričel je klicati na pomoč in le s težavo so ga ločili iz nevarnega objema ter ga zopet spravili na brod. Kjer so se ga bile dotaknile ožigalke, se mu je vnela koža in šele po daljšem času je popolnoma okrevale.

Slično pasivni kakor mehovci so v boju z živalmi, ki jim služijo v hrano, tudi iglokožci, oni čudni prebivalci morja, ki so pokriti po celem telesu z bodicami; morski ježki in morske zvezde so najnavadnejši zastopniki te živalske skupine. Zelo počasne in neokretne živali so, le prav polagoma se pomikajo po morskem dnu okoli; plavati pa ne znajo. Vendar so nekateri izmed njih požrešni roparji. Poleg bodic imajo iglokožci po celem telesu še tudi na stotine gibčnih paličastih izrastkov z malimi kleščicami na koncu; pedicelarije jim pravimo. Če zaide riba v svoji brezskrbnosti nad ježke ali morske zvezde, ji počne kaj lahko trda presti. Ako se namreč toliko krepko zadene ob ježka ali zvezdo, da razdraži pedicelarije, tedaj se male kleščice raztegnejo in krepko primejo svojo žrtev. Riba se seveda izkuša osvoboditi teh neprijetnih ščipalcev, toda čim bolj se brani, tem več pedicelarij razdraži, ki se nagnejo k njej in jo primejo. Časih se sicer posreči ribi, da se oprusti nevarnih kleščic; a češče se dogodi, da obvisi riba kljub vsemu otepanju na kleščah, ki jo tako dolgo drže, dokler naposled popolnoma izmučena ne pogine, na kar pedicelarije polagoma prinese redko pečenko k ustom. Pri nekaterih morskih ježkih so opremljene pedicelarije še s strupnimi žlezami, ki se odpirajo na konci kleščic in izločujejo svoj pogubni sok v zasekano rano.

(Dalje prihodnjič.)

L. Pintar:

O krajnih imenih.

Razun Celovca imamo na Koroškem še eno krajno ime podobno mu po končnici, namreč Velikóvec (Völkermarkt), ki je pa seveda v tej obliki precej spačen in pohabljen, kajti enako kakor se pridevnik „cel“ ne dá podaljšati s sufiksom „-ov“, se tudi „velik“ ne dá z „-ov“ adjektivirati, ker je že sam na sebi adjektiv. To sem obširno dokazoval vže zgoraj stran 131 in naslednje, da se „-ov“ praviloma ne pritika na pridevnike in tudi v našem krajnem imenu pridevnik „velik“ nima prav čisto nič opraviti in je pisava Velikóvec popolnoma neutemeljena. Pisati bi pač morali ali Velkóvec ali prav po narodni izreki menda Belkóvec ali Blekóvec, kajti podstava temu krajnemu imenu je neko osebno ime Volk (Völken-). S tem pa nočem reči, da je to osebno ime ravno slovenski Volk (Vuk, Wolf), da, celo naravnost dvomim o tem, da bi smeli Velkóvec (Völkermarkt) kar tako primerjati z Vukovim (Vukovcem) ali Vukovarom (Wolfstadt?), — ampak sem tega mnenja, da je v prvi polovici krajnega imena Völkermarkt vstavljeno nemško osebno ime Volke (demin. Völkel), oziroma Volk kot enodebelna okrajšanka kateresibodi osebnoimenske sestavljenke s srvn. volk (Kriegsvolk, полкъ, polk, vojaška truma), kakor so n. pr. Volbracht, Volkhart, Volkmar, Volkold, Volkmuth i. t. d. — ter mislim, da imajo listine iz XIII. stoletja s svojimi oblikami Volkenforum, Volchenforum, pa Volchimercatus (Volkov trg), od koder potem nemški Volchinmarchent, Volkenmarct in Voelchenmarchet, bolj pravilno polatinjene oblike tega krajnega imena, nego je Gentiforum, kakor so latinili v poznejši dobi ime tega koroškega mesta. Tako ima n. pr. „Gentiforum vulgo Völckenmarkt ad Dravum fluvium“ knjiga „Germania Austriaca“, ki jo je spisal neki jezuit, na svitlo izdal pa dunajski knjigotržec Janez Schönwetter leta 1701. S tem krajnim imenom sorodnih imamo še več n. pr.: Völkendorf v občini Sv. Martin v Beljaškem okraju — Volchenstayn (Volkóv ali Bolkov grad?), Volkchenstorf (Volkova [Bolkova] vas?) — Menda spada sem tudi Blekova vas (Fleckdorf) pri Logatcu. — Glede menjavanja **b** in **f** primerjamo lahko: Bela Fela, Bistrica Feistritz pa Valentin Balant, Vater boter i. t. d. glede metateze pa zopet: Veldes Bled, Berg brëg, Halm slama, Bart brada i. t. d. Tako tudi Völkenmarkt Blekovec (t. j. Blekov [Belkov] trg, (Volchi mercatus). —

V sestavljenih krajnih imenih nemških na -stadt (mesto), -burg, -stein (grad), -markt (trg), -dorf (vas) je v prvi polovici pretežnokrat

kot določilnica osebno ime n. pr. Radkersburg iz Radegojs-burg (Radegojeva trdnjava), Arnoldstein (Arnoldov grad), Arlsdorf (Arlča ves) Dorf des Arlt oder Arawald (Arltova ali Arlt-ja ves; tj = č), Stögersdorf je l. 1140 še Stoigoistorf (Stojgojeva vas), Hartwigsdorf (Artiža vas iz Artigja, gj = ž), Hartmannsdorf (Artmanja vas), Amtmannsdorf (Valpča t. j. Valptova vas, Valptja, tj = č) i. t. d. —

Nikakor pa ni tega tako razumeti, kakor da nam je v prvi polovici takih sestav vselej takoj iskati osebnih imen. Premnožina krajev z imenom Altenmarkt, Neumarkt, Großdorf, Kleindorf, Oberdorf, Niederdorf temu jasno ugovarja, vendar v našem slučaju nikakor ne moremo dobiti pojma *Velikovec (Großmarkt?), ker pri tem relativnem pojmu nimamo nikjer soodnosnega nasprotka *Malovec, češ da bi bilo eno Veliki, a drugo Mali trg. — Če je Radkersburg, kakor je po listinah dokazano, iz Radegojsburg (Radegojeva utrdba ali Rád[e]lgo[ji]na), tedaj zaradi tega ne bomo iskali tudi pri imenu Marburg v prvi polovici sestavljenke osebnega imena Mar, češ da je to Marova utrdba, ampak se bomo ozrli na staro listinsko obliko iz XII. in XIII. stoletja Marchpurg ter porečemo, da je to utrdba na meji, grad v obmejni pokrajini (marki), t. j. v štajerski marki. — Vse ne gre po enem kopitu. — Navedel sem krajno ime Velkovec kot primer za trditev, da so krajna imena na -ovec dostikrat posubstantivljeni svojilni pridevniki od osebnih imen; o tem sem že enkrat obširno govoril. Izvajati se kajpada že dadó krajna imena iz osebnih in sicer s posredovanjem svojilnih pridevnikov, le temu se odločno upiram, da bi se osebna imena sama kar tako meni nič tebi nič rabila kot krajna. Da izvajam koroški Blekovec iz osebnega imena, k temu me je napotilo nemško ime Völkenmarkt, češ da je to Volkov ali Belkov trg, kakor je n. pr. Dietrichstein Dietrichov grad, Rudolfswert Rudolfov polostrov, Riegersdorf Rekarja ves, Schenkenthurn Šinkov turen, Ruprechtshof Rupreč vrh, Povhov gradec, Knežja lipa, Petrov grad i. t. d.

Imamo pa še drug Blekovec pri Leskovcu v občini Blanca v Sevniškem okraju. Ta pa je brez nemškega imena. Razlage tega Blekovca si pa jaz ne upam strniti s prejšnjo razlago, ampak mislim, da nam jo kaže zasukati po drugih analogijah krajnih imen iz tistega okraja, kakor so n. pr. Brezovec, Brinovec, Jelovec, Vrbóvec. To so pa posubstantivljeni snovni pridevniki izvedeni iz drevesnih imen. Vprašanje nastane zdaj, kje naj dobim drevesno ali rastlinsko ime „blek“ ali „bleka“, da bi iz njega dobil snovni pridevnik „blekov“, kajti gornjesorbski „blek“ (Bilsenkraut) je brezdvomno preoddaljen.

Če takole pomislimo, da je maleka = beka (Flechtweide, salix viminalis), pa primerjamo mlinec = blinec in Mleci = Bneci (Venetiae), začne nam prosevati domnevanje, da utegne biti „bleka“ prav isto, kar „beka“ in da je Blekovec potemtakem pravi „collis Viminalis“. Nemogoče ni! — Če vzamemo na primer krajno ime Šahovec pri Dobrničah, pač ni mogoče misliti ni na perzijskega šaha ni na znano deščično igro, pač pa na „šaš“ (carex, Riedgras, Schilfrohr). Primeri češki izraz „šachor“ (Binse, Schilf). Potemtakem je Šahovec menda le caricetum, carectum, das Riedach in Sitni kal ali Sitovec ni der lästige Keim, ampak die binsichte Lache t. j. s sitjem porastena luža, arundinetum, das Binsicht. Sem spada tudi Žunovec pri Mirni. Podstava imenu je menda žun ali žbun (frutex, der Strauch), torej je Žunovec (fruticetum, grmovje) grmovnat gozdič. — Skovec pri Mokronogu in pri Trebnjem sem že enkrat omenil, da je menda sitkovec (iuncetum, Binsenlache) močvirnat kraj s sitkom porasten (Trstenik).

Ko smo se menili o Celovcu, nas seveda pred vsem zanimajo krajna imena iz snovnih pridevnikov drevesnih imen, krajna imena končujoča se na „-ovec“, dasi seveda jih imamo tudi drugače oblikovanih. Tako imamo: bezgovec (Holundergebüsch, sambucetum), brezovec (Birkach, betuletum), brinovec (Wacholdergebüsch, juniperetum), bršljinovec (fruticetum hederosum), bukovec (Buchenwald, fagetum), cerovec (Zerreichenwald, cerretum), črešnjevce (Kirschenwald, cerasetum), dobovec in farovec ali harovec (quercetum), drenovec (Kornelkirschengebüsch), drnovec (Rasenfeld?), gabrovec in grabrovec (Weißbuchenwald, carpinetum). Današnje dni, kar se je pričela vojna z Italijo, pogosto čitamo krajno ime Kobarid (nem. Karfreit, ital. Caporetto). Kaj velja, če je ta Caporetto prav toliko, kakor carpineto. Primeri Gabrik in Gabrovo v Poljanski dolini. Na to domnevo, da je caporetto = carpineto, me je dovedla podobna krajnoimenska paralela s Tirolskega, t. j. lat. Roboretum, ital. Roveredo, nem. Rofreit (gradnovec?) — „ab antiqua quercuum silva nomen sumens“, pravi Germania Austriaca (str. 107.). Poleg raznih Dobovcev in Hrastnikov in Cerovcev imamo tudi Gradnik v občini Črešnjevce Metliškega sodnega okraja in razne Gradenege na Koroškem, ki jih po mojem mnenju z lahkim srcem smatramo za Gradnike. Ravno tam imamo v občini Žrelec (Ebental) Celovškega okraja femininum Gradnica. Podstava tem krajnim imenom je graden (die Stein- oder Winterreiche). Primerimo vsporedno Hrastnik pri Trojanah in Hrastenice pri Povhovem gradcu, pa Zabreznik pri Ržišču in pri Žireh poleg Breznice in Zabreznice

v Radovljiškem okraju. — — Vrnimo se s te stranpotice zopet k oblikam na „-ovec“: glogovec (Weißdorngebüsch, crataegum), golovec (Heisterwald?), jelovec, jelševcec, jesenovec, kisovec = tisovec, leskovec, lipovec, lomóvec, maharóvec, malkovec, mihovec, mrtovec, orehovec, rantovec, rakitovec, topolovec, trnovec, vitovec, vrbovec itd. Kot navadne apelativnike jih seveda pišemo z malo, kot krajna imena pa z veliko začetnico.

Lahko si mislim, da je kako krajno ime na „-ovec“ gozdič, prav razumljivo pa postane tako ime še le tedaj, če se mi posreči izbrskati tudi pomen, da vem iz kakšnega drevja obstoji dotični gozdič. Če naletim torej n. pr. na ime Brestovec, ni težko uganiti, da je to brestov log (Ulmenwald, ulmetum). Pri Medvodah je kraj z imenom Tehovec. Okoli abstraktnega imena „uteha“ (Trost) se ne mislim loviti, če hočem dognati pomen tega kraja, češ da je to „locus consolabilis“ ali „locus consolationis“, nasprotno se mi zdi popolnoma verjetno, da je tehovec neke vrste ložič, toda drevesnega imena teh (m.) ali teha (f.) ne najdem nikjer v nobenem slovníku zabeleženega. Kaj mi je tu storiti? Moram se ali udati rekoč „non liquet“, ali se pa okleniti domnevanja in gatanja, češ da je morda tehovec = tisovec (Eibengehölz) zbog ozkega dotika med s in h (Vondrak I, 362). Pri Dolenjih ponikvah v Trebanjskem okraju je Šmedovec, pa bi jaz pri tem krajnem imenu prav nič ne pomišljal in ne dvomil, da je to ložič, toda kako ga naj razložim? = Ali je s Smlednikom kaj v sorodu, ali je gozdič svetlih listovcev v nasprotju s temnejšim igličevjem? (smêd, fuscus). Tudi Rihpovec pri Trebnjem smatram za ložič, toda kako naj mu zasledim pomen? Ali naj rečem, da je po metatezi nastal iz Rep̃hóvec, kakor Petkóvec iz Tepkovec (Ort, wo Mostbirnen wachsen), češ da je podstava, „repuh, repiga“ ali kaj podobnega? Vrhóvec pri Dobrovi je posamezna hiša, zato bomo rekli, da je pravzaprav osebno ime dotičnega posestnika in na vprašanje kje odgovarjamo „pri Vrhóvcu“; — Vrhóvci pri Bokalcah je pa iz dveh hiš obstoječe selišče in to ime je množina dotičnih stanovnikov. Ko bi pa imeli pravo krajno ime Vrhóvec s konstrukcijo „v Vrhóvcu, iz Vrhóvca“, bi pa rekli, da je to orehov gozdič (Nußwald, nucetum) ali da je V[o]r[e]hóvec nastalo iz voréhovec s premaknjenim naglasom. Tako mislim, da je tudi Vrhóvo pri Radečah, pa pri Orehovici in pri Žužemperku in pri Trebnjem in pri Praprečah v Višnjegorskem okraju pa pri Mirni peči (Freihau) povsod le iz Oréhovo nastalo s premeknitvijo naglasa na naslednji zlog. — Oréhovo (ozir. Vrhóvo) je seveda le substantivno rabljeni

neutrum snovnega pridevnika. Enako imamo tudi: Brezovo pri Polici, Cerovo pri Šentjurju, Gabrovo pri Zmincu, Praprotno pri Selcah i. t. d. Ta neutrum snovnih pridevnikov ima seveda pridevniško t. j. zloženo sklanjatev n. pr.; na Brezovem, s Cerovega i. t. d. — Snovne pridevnike od drevesnih imen tvorimo navadno s sufiksom „-ov“, pa tudi z „-en“ (ѢНЪ) in celo z „-en“ (ЕНЪ), Te snovne pridevnike rabimo, kakor je bilo ravno rečeno, v neutru substantivno n. pr. na Topolovem, s Trebelnega i. t. d., ali pa jih z različnimi sufiksi resnično posubstantivimo n. pr.: brezova gmajna = Brezovica, dobov gozd = Dobovec, hrastni log = Hrastnik i. t. d. — Te zadnje oblike imajo seveda kot pravi samostalniki tudi samostalniško sklanjatev. V imenih Dobni dol, Prapretno brdo, Travnji vrh, Hrastnik, Cirknik, Svibno i. t. d. je snovni pridevnik nastavljen s poluglasniškim sufiksom „-en“ (ЕНЪ), nasprotno so pa imena Čemšenik, Trstenik i. t. d. oblikovana tako, kakor da je snovni pridevnik izveden s polnoglasniškim sufiksom „-en“ (ЕНЪ), ki ga sicer nahajamo pri samostalnikih n. pr. pšeno (Grütze), vreteno (Spindel), pa tudi v pridevniku „studen“ (frigidus). — Prepogosto krajno ime Studenec je pravi samostalnik, Studeno je pa samo substantivno rabljeni neutrum pridevnikov. Studeno imamo pri Koprivniku, pri Postojni, pri Blokah, pri Selcah in Zdeno v Dvorski občini Radeškega okraja. — Če primerjamo krajni imeni Hrastnik (pri Pečah in Hrastenjek (pri Šmarjeti), dobimo seveda na prvi pogled utis, kakor da je snovni pridevnik v prvem slučaju nastavljen s poluglasniškim, v drugem pa s polnoglasniškim sufiksom. Toda prav verjetno pa to ni — in če tudi Gemeindelexikon str. 82 navaja „Hrastenice“ pri Povhovem gradu, vendar sem tega mnenja, da bi bilo pisati le Hrastnice, kar seveda prosti narod izgovarja Hrastence, kakor tudi sicer pišemo Breznica, Oslica, Ribnica, Bistrica, izrekamo pa Brézénca, Ósēlca, Ribēnca, Bistrca i. t. d. O tej kontaminaciji pravopisja in pravorečja sem že enkrat razpravljal (Ljub. zv. XXXIII, 550). — Le tedaj, če bi bil „e“ v krajnem imenu „Hrastenice“ naglašen, torej Hrasténice (ne Hrástenice), bi se dalo verjeti, da je snovni pridevnik nastavljen s polnoglasniškim sufiksom. Če si ogleđamo imena: Svibno (Scharfenberg), Hrastno pri Šentrupertu, Praprotno pri Sv. Tomažu, Dobni dol pri Toplicah i. t. d., vidimo da so snovni pridevniki iz drevesnih imen nastavljeni s poluglasniškim sufiksom ѢНЪ. Če pa primerjamo imena: Dobeno pri Mengšu, Dobeno pri Čatežu, Debenec pri Trebelnem in Debenec pri Mirni i. t. d. vidimo zopet, da je isti snovni pridevnik od „dob“ (ДОБЪ) izveden

pa s polnoglasniškim sufiksom *енъ*, kakor n., pr. studen (*frigidus*) posubstantivljeno: studéneec (mrzlec ali studen vrec) od stud (mraz). Morda se sme primerjati z imenom Dobéno tudi Koréno pri Horjulu, pa Laseno (obč. Zlato polje) in Vaséno (obč. Loka) oboje v Kamniškem okraju, če ne tiči za njima morda Jasenbno (das Eschach, *traxinetum*). Gotovo pa se mora primerjati z njim Podo-beno v Javorski občini v Poljanski dolini, ki je v enakem razmerju z njim kakor Podob pri Starem trgu pri Ložu z Dobom, ali Podgaber z Gabrom, ali Podoreh z Orehom. Enako imamo še: Smreka in Podsmreka, Cerovec in Podcerovec, Brezje in Podbrezje, Lipa in Podlipa, Svibno in Podsvibno i. t. d. Oba „d“ v imenu Poddob (*Unteraichen?*) se po izpadu poluglasnika popolnoma strneta v enega, podobno kakor podelati (*vorschuh*) iz poddelati ali podružnica (*Filiale*) iz poddružnica, Glinice iz glinbnice, Jablanica iz jablanbica, Jesenice iz jesenbnice, Gradeneec iz gradenbncb (Steineichenwald, *roboretum*), Vinica iz vinbica (vinska klet ali zidanica?), kakor tudi vinec (Oktober, *Weinmonat*) iz vinbneec in danica (*stella matutina*) iz danbica (*Morgenstern* дньна звьзда). O tej prikazni je obširna razlaga v Erjavčevi potni torbi (v *Matičnem letopisu 1882/83* str. 234) pod napovednico „rojen list“. Prav tako kakor Poddobeno se mora z Dobenim primerjati tudi Bezeno (*Holundergesträuch*) od bez ali bezeg. Iz krajnega imena Bezeno (*sambucetum*) dobimo krajno-imenski pridevnik „bezenski“, ki se s priponko „-jak“ posubstantivi v stanovniško imé „Bezenščák“ ali Bezenšek. Iz priimka Bezenšek bi že morali znati regresivno izkombinirati krajno ime Bezeno, če bi ga tudi ne imeli zabeleženega. Pa ga imamo. V Mariborskem okraju, v občini Bistrica pri Fali se nahaja vas Bezena (*Hollern*). Kakor je torej nastanjenec na Bezovem Bezovšek, prav tako je oni na Bezenem Bezenšek. — Čretena ravan pri Javorjah in Plestena ravan na vznožju Črnega vrha pa Plestenica pri Spodnji idriji, vsa ta imena so osnovana na podobnih pridevnikih od čreta (močvirna tla) in plesta (podlaga). — Trstenik (*Rohrgebüsch*) in Čremšenik (*Schlehenstaudach*) smo že zgoraj omenili. K zadnjemu se lahko pridruži še Remšenik v občini Bjela v Železnokapeljskem okraju na Koroškem. Sodim namreč, da je oblika Remšenik po nekem imaginarnem sinkretizmu okrajšana iz sremšenik ali čremšenik (*Traubenkirschengebüsch, prunetum*) češ da je začetni konsonant (s, č, c) po afajrezi odščipnjen. Primeri: zasip (*Asp*), zaholm (*Achalm*) i. t. d. O tem je že bilo govorjenja (*Lj. zv. XXXIV, 169*).

Dragotin Marčinko:

V parku.

Mrtvemu očetu.

In vse je kakor prej.
 Le v parku je, kot da te ni.
 In tla so mokra,
 kot da se je nebo solzilo.
 Kaj nisi preko ceste šel,
 moj oče, ti?
 Ne, saj te ni!
 Še drevje nad menoj molči,
 le tupaťam kak vzdih sanjav,
 kot čakalo bi še
 na tvoj pozdrav.

V zgodnjih dneh.

In natihoma so zvezde
 mlado dekle poljubile,
 čisto tiho, tiho, tiho
 preko ustnic se sklonile.

In iz sanj je žarnolepih
 mlada deva se vzbudila —
 čisto tiho, tiho, tiho
 prvič k oknu je stopila . . .

Dekle.

V mojem srcu je danes težko
 in vse prsi me bolijo
 in daleč, daleč odtod
 vse misli moje drvijo.

In daleč, daleč hite,
 kjer ni solnca, ne spomladi,
 kjer devojka mladeniča
 sred viharja poljublja in gladi.

N. F. Preobraženskij:

Razvoj umevanja in perijodizacije ruske zgodovine.

Druga doba ruske zgodovine seže pri Ključevskem od XIII. do prve polovice XV. stol. To je gornjevolška Rusija s seperatističnimi svobodnimi posestniki, ki imajo vsak svoj lastni delež zemlje. Solovjev vidi glavni znak te dobe v spremembi značaja razmerja med knezi, v prehodu iz plemenskih v družinsko-gospodarske razmere. Delitev Ključevskega ni omejena s temi samo zunanjimi spremembami. Njemu je glavni znak te dobe „svojeobrazni položaj velikoruskega plemena na hidrografičnem izhodišču gornjevolške Rusije.“ Kot posledica iz tega se lahko razloži spremenitev gospodarskega položaja knezov, ki imajo sedaj lastni del zemlje, ki pride od očeta na sina,

Izseljeniki iz južne Rusije kolonizirajo divji, toda stepnim kočevalcem nedostopni gozd med Volgo in Oko. V teh prostranih gozdih se ustvarja iz mešanja došlecev s Finci velikoruski narod. Slaba in raztresena plemena Fincev niso imela velikega vpliva, zgodovina ni ohranila nobenega poročila o kakem boju med njimi in novimi prišleci. Znani, ne številni sledovi finskega vpliva so se ohranili v ruskem besednem zakladu (Grot je naštel kakih 60 besed iz finščine), v izgovarjavi, v narodnih običajih in praznih verah in po mnenju drugih slovanskih (ne ruskih!) učenjakov tudi v zunanosti: obliki glave in obličja (I, 361).

Vsak knez, ki je prišel v te prostrane gozde, kultivira in straži svoj delež sam. Mnogo dolgega in težkega dela je treba, predno postane iz gozda njiva. V tej puščavi se izgube vse zveze med knezi. Vsak se smatra za edinega in neomejenega gospodarja kolonije, ki jo je ustvaril na svoji zemlji. Nasledovanja v dediščini, kakor v prvi dobi, že davno ni več; zemlja preide po očetu na njegove otroke. Nekdaj v kijevski dobi je neglede na vse „posebnice“ živela ideja edinstva ruske zemlje. Živela in kazala se je v občnih zborih knezov, kadar je šlo za skupne interese, in v skupnih pohodih na stepe. Kijev je bil najstarejše mesto in kijevski knez je bil „veliki knez“.

Sedaj je vladarjev in gospodarjev v obilici, nekaj tudi velikih knezov (v Tveri, Vladimirju, Nižjem Novgorodu). Deleži se drobne, ko prehajajo na otroke, in postajajo vedno manjši. Nekateri imajo večkrat samo po par hiš. Pomen trgovskih mest je pogolnoma izginil. Sužnjev ni več, samo svobodni ljudje obdelujejo zemljo.

Mnenja Solovjeva in Ključevskega o tej novi Rusiji ž njenimi separatističnimi „udjeli“ so zopet različna. Solovjev dokazuje, da nastopi Rusija baš v tej dobi zgodovinsko pot, popolnoma različno od zapadno-evropske. Zapadna Evropa je v srednjem veku od matere prirode dobila vse ugodne pogoje za uspešni razvoj. Na vzhodu pa je bila priroda mačeha, ki ni dala ničesar.

Preporo prašanje je tudi umevanje in značaj gospodarskega ustroja. Ob enem s knezi so se naselili na novi zemlji tudi mogočni bojari. Prišli so v odvisnost od knezov kot svobodni sluge. Knezi so jih zelo cenili. Bojari so namreč večkrat privedli s seboj veliko število podložnih, tako je starešina Kvašnjin privedel s seboj 1700 mož. Ti „svobodni sluge“ so lahko od enega kneza šli k drugemu, kjer jim je bolj ugajalo. Solovjev vidi v tem ustroju podobnost z zapadnim evropskim feudalizmom, podrobneje pa tega ne razlaga. Ključevskij ne podčrtava te podobnosti ravno zelo. Tudi on pravi, da se je v tem času „cela Rusija razbila na mnogo drobcev, v katerih so se z naivno enoličnostjo elementi gospodarskega reda mešali z normami civilnega prava.“ Toda Ključevskij ne nahaja nikake podobnosti s feudalizmom, niti v procesu, vsled katerega je nastalo to mešanje, niti v razmerju med knezi in bojari, svobodnimi slugami. Njih razmerje je osebno, službeno, razmerje s kmeti pa osebno, posestveno, ki se drži zemlje. Prej v svoji doktorski disertaciji („Bojarska duma“), je Ključevskij bolj poudarjal posestno odvisnost bojarov, dvajset let pozneje, ko je izdal svojo zgodovino, pa je to mnenje opustil.

Vsled razdrobljenosti Rusije se začne v drugi polovici te dobe nje zbiranje okoli Moskve. Moskva je bila majhno, neznatno mesto; njeno povišanje je bilo za sodobnike nekaj nenavadnega in nepričakovanega. Toda umljivo postane iz geografičnega položaja moskovske kneževine v zvezi s tokom ruske kolonizacije med Volgo in Oko. Sem se je stekalo prebivalstvo vsled udarcev usode, da se reši Tatarov. (Geografično je ta nazor potrdil prof. Lubovskij v svoji „Historični geografiji Rusije“). Knezi bogatí, odkupijo Tatarom tribut, ki ga dobivajo in ga potem sami iztisnejo iz svojih pod-

ložnih. To povzroči vedno večjo politično moč Moskve. V Moskvo se presele bojari, ki zapuste svoje gospodarje. S čudovito bistrumno analizo pojasni Ključevskij vse ugodne momente, ki so vplivali na to, da se je Moskva tako povzdignila. V enaki meri, kakor njihova zunanja moč, raste pri moskovskih knezih tudi zavest te moči. Sedaj začno omejevati pravice bojarov in malih knezov. Kmetje ostanejo vedno še svobodni. Ni jih mogoče narediti odvisne, ker sede rahlo na svojem posestvu in je povsodi zemlje dovolj. Ob vaseh Tatarov zapuste naseljenci svoje dome in se porazgube. Naseliti se vnovič ni težko, ker je gozda dovolj. Toda počasi povzročijo težke zunanje razmere pojave tlačanstva. To se zgodi v sledeči, tretji dobi, ki se začne v času Ivana III. in gre od XV. stol. do drugega desetletja XVII. stol. Ključevskij jo imenuje dobo „velikoruske, moskovske, carsko-bojarske, vojno-posestniške Rusije“. Moskovska vlada je spojila vse kneze in se tako postavila proti sovražnikom. Kakor se je centralna oblast centralne vlade okrepila, v isti meri so se poslabšale razmere posestnikov. Kdor je zapustil svojo domovino, ni mogel več svobodno izbirati med knezi. Knez in vladar vse Rusije je bil sedaj samo eden. Razmerje nekdanjih svobodnih slug do njega preide kmalu v odvisnost. Sedaj je treba skrbeti za stalno vojsko. Za to pa vlada ni imela na razpolago drugih sredstev ko zemljo in tako so začeli vojsko plačevati z zemljo. Vojna služba postane obvezna, ta obveznost izhaja iz posesti določenega deleža vladine zemlje. Moskovski vladarji začno v svojo korist jemati mnogim posestnikom njih zemljišča. Nižji sloj, dvorjani, pa je služil kot glavni material za ustvaritev novega, odvisnega sloja, „pomješčikov.“ Oni niso svobodni in so ves čas v vojski. Zemlja brez kmetov ni bila nič vredna in zato se je uvedlo tlačanstvo. Kmetu in pomeščiku je na koncu XVI. veka enako zabranjen prehod iz svojega stanu v drugi. Za vsakega kmeta so odgovorni vsi člani njegove občine, ravno tako so odgovorni vsi pomješčiki kakega okraja (njezda) za vsakega pomješčika posebe. Njihova službena dolžnost je določena po velikosti deleža zemlje. Za časa Ivana III. in Ivana IV. (1484—1584) so te razmere prišle že v urejen sistem. Vlada je strogo pazila na to, da zemlja ni bila „brez službe“. Kakor hitro umrje stari pomješčik, ali če ni več sposoben za službo, mu vzame vlada zemljo in jo da njegovemu odraslemu sinu, ali če nima sina, komu drugemu, ki je sposoben za „službo“. Vdova dobi samo majhen košček za preživitev kot nekako dosmrtno penzijo, hčere dobivajo samo do 15. leta, ko se lahko omože.

Starodavna zahteva po stalni vojski se je v Rusiji uredila kakor v zapadni Evropi: ker ni bilo denarja, je vlada plačevala vojaštvo z zemljo. Toda v zapadni Evropi je med vladarjem in podaniki stalo feudalno plemstvo; ono si je prisvojilo vse pravice vladarja nad podaniki, pravo soditi, kaznovati in pobirati davke. Življenje ruskih družabnih slojev pa se je uravnalo popolnoma drugače. Zgodovinski momenti so zavrli notranji razvoj naroda, oslabili feudalne elemente in pospešili razvoj vladarske moči.

Ker je bilo malo delavskih moči za poljedelstvo in so še te hodile iz kraja v kraj, ker je bilo vseskozi uvedeno naturalno gospodarstvo in ni bilo mogoče prodajati pridelkov, posestvo v Rusiji ni dajalo posestniku velikega dohodka. Zato višji stanovi v stari Rusiji zemlje niso posebno cenili. Iskali so bolj ugodnih poslov drugje. Stopali so iz kraja v službo pri knezu (pozneje carju). Tako je nastala cela obrt, ki jo je tvoril stan „prostih slug“, ki se niso brigali za politično razdelitev Rusije, ampak svobodno prehajali od kneza h knezu, iz enega „udjela“ v drugi. V takratni Rusiji ni bilo onega srednjeveškega feudalnega principa, po katerem je posestnik ob enem vazal vladarja, v katerega oblast je njegova zemlja. Posestnik v Rusiji plačuje sicer davke, toda ni vezan, da mora služiti vojščaka svojemu knezu; on lahko odide h kateremu drugemu. In tako pozneje, ko se je ustvarilo moskovsko vladarstvo, ki je absorbiralo vse „svobodne sluge“, bojarska posestva niso postala vazalna lena, ampak privatna last. Res je iz kraja bila nevarnost, da se bo razvil feudalizem. Ko so prešli v moskovsko službo, so knezi še dolgo ohranili svoje gosposke pravice nad svojimi deleži. V osebi Ivana Groznega je začela monarhija boj proti temu nevarnemu socialnemu elementu. Ivan ni ljubil bojarjev; preživo mu je bila v spominu njih objestna samopašnost, ki so jo kazali proti njemu, ko je — mlad in sirota brez očeta — prevzel vlado. Zato je pozneje z vsemi sredstvi skušal zlomiti njih moč. Ta sredstva so bila uspešna, toda — včasih brez potrebe — taka, da so mu že zgodaj prinesla njegov grozni priimek. Najprej je bojarjem vzel pravo svobodnega prehajanja od kneza h knezu. Tukaj se je zopet pojavil sistem vzajemnega poročstva. Če je kateri bojar pobegnil, so morali vsi ostali plačati za njega kazen, ki je znašala po našem denarju od pol do celega milijona rubljev. Vir vse bojarske moči je bil v tem, da so ohranili vse gosposke pravice na svojih deležih in dediščinah. Ti deleži se jim sedaj odvzamejo. V zameno za nje dobijo sinovi nekdanjih knezov zemljo na drugem koncu Rusije, s katero jih ne

vežejo nobeni zgodovinski ali rodbinski spomini. Pomen te aristokracije je pozneje še zmanjšalo deljenje nepremičnin na enake dele med nasledniki. To je bila že stara navada. Pozneje, v letu 1714 je izdal Peter I. zakon, da mora samo eden sin podedovati nepremičnine, toda tudi on ni opravil nič proti starodavnemu običaju. V tej stvari je ruski narodni značaj direktno nasprotje angleške aristokracije, ki je sama prostovoljno omejila svoje pravice do nasledstva, da bi na ta način ohranila svojo socialno moč.

(Konec prihodnjic.)

Književna poročila

Publikacije „Slovenske šolske matice za l. 1914. — Vsled vojnih dogodkov sta izšli le dve knjigi: „Pedagoški letopis“ (XIV. zvezek) in l. snopič „Občnega vzgojeslovja“, ki ga spisuje ravnatelj goriškega moškega učiteljišča g. Viktor Bežek. Celotno delo ima naslov: „Občno vzgojeslovje z dušeslovnim uvodom“. Dušeslovni uvod je izšel med publikacijami za l. 1913. Sedaj imamo pred seboj začetek praktičnega vzgojeslovja (str. 131—256), ki po občem uvodu razpravlja o vzgoji v predšolski dobi, potem pa motri šolsko vzgojo ter konča sredi poglavja o umetniški šolski vzgoji. Bežkovo delo še torej ni končano, vendar je spričo važnosti predmeta primerno, da že sedaj o njem izpregovorimo.

Bežkova knjiga je namenjena sicer predvsem pouku na učiteljiščih, a njena vsebina je taka, da mora zanimati ne le učitelja, ampak tudi očeta in socialno mislečega človeka sploh; saj se, če kdaj, baš dandanes smatra vzgojeslovje za del sociologije. In Bežku, ki je nekdanj kot urednik leposlovnega lista pokazal zmisel za razvoj časa, ne moremo odreči hvale, da je prestopil meje starih sobnih učbenikov ter se postavil pred življenje izven štirih šolskih sten. Kar daje knjigi posebno vrednost, je to, da skuša biti slovensko vzgojeslovje, to je, da se ozira na npravne razmere, kakor so na Slovenskem. Kakor bi moral vzgojitelj vedno računati z naravo in čudjo svojega učenca, tako mora človek, ki hoče vplivati na ves narod, poznati njegovo bistvo. V tem oziru pomeni slovenska knjiga, ki ni le prevod nemških učbenikov, veliko pridobitev in je več nego skupina zračnih besed. Seveda ni lahko presojati naroda prav. Bolje je pri sodbi biti malo pesimist; razočaranja bo manj, nego če si preveč optimist. Zdi se mi, da sodi Bežek v nekaterih točkah preoptimistično ali enostransko. Plemenit rodoljubni idealizem čutim v poglavju o estetskem vzgajanju, češ, videti je, da je snagoljubnost prastara last naše čudi in da je tuintam vladajoča nesnaga in nemarnost novodobni proizvod neugodnih ekonomskih odnošajev. Iz sličnega naziranja izvira nadaljnja trditev, da vzgojitelj pri nas nima drugega posla, nego da v gojencu prirojeno lepočutje razvija in utrjuje. Ne kakor da bi hotel pojave same tajiti, moram vendar opozoriti, da ne gre, snagoljubnost sploh smatrati za del prirojene čudi in to pri narodu, ki ne zavzema širokega ozemlja in se zato od svojih sosedov ne more znatno in bistveno razločevati. Nikakor tudi ne morem verjeti, da bi, kar se tiče čistoče, naše ljudstvo nazadovalo. Z izobrazbo raste prav gotovo povsod tudi snaga. — Govoreč o slo-

venskem narodu, se ozira pisatelj predvsem na kmetijske razmere; to je prav, saj je večina slovenskih šol kmetijskih. A zdi se mi, da se da voditi prevelikemu optimizmu. V § 105. se slavi vzreja in vzgoja v domači hiši, a pravzaprav mu gre le za kmetijsko hišo. Iz pisateljevih izvajanj čutim često odmev tistih stereotipnih besed naših biografov in literarnih zgodovinarjev noviških časov, ki so vsem pisateljem in pesnikom, sinovom naših sel, dajali „poštene“ štarše, dočim bomo tak atribut redko našli pri mestnih roditeljih. Bodimo razsodni in pravični! Ne mislimo, da je na kmetih res vse tako vzorno, kakor se zdi pevcem eklog in hvalilcem starih časov. Radi priznavamo, da so razmere za vzgojo na kmetih v marsičem ugodne, a ljudje jih ne izrabijo. Niti v poznavanju prirode niso kmetijski otroci vselej toliko pred mestnimi, kakor to trdi g. avtor v § 107. Često poznajo kmetijski otroci le ono prirodo, ki direktno muči in veseli njih roditelje, preko tega pa ne pridejo. To razmerje med mestno in selsko deco je slično razmerju med odraslimi vaščani in meščani: marsikateri hribovec pozna le par svojih gor in nekaj potov med njimi, marsikateri mestni planinec pa prouči svoj dragi gorski svet do zadnjih rastlin in geoloških sestavin. Koliko seljakov pa razkazuje svojim otrokom hrošče, polže in gozdne ptice? Mestni roditelji svojo deco često namenoma uvajajo v tiho in glasno žitje prirode. — Gosp. avtorju je morala nekako na kmetih doma. A tudi tu je treba previdnosti. V § 114. čitamo, da vzgojiteljski posel glede sramežljivosti vrši kmetijska rodbina vobče najbolje. O tem bodo ljudje različno sodili, kakršne imajo pač slučajno izkušnje; tudi objektivne razmere niso povsod enake. Zdi se mi pa nedvomno, da se v kmetijskih razmerah naivnost v spolnih stvareh prej izgubi nego v mestnih. Gre potem le še za vprašanje, ali naivnost bolj čuva prestopkov ali pa popolna informiranost. — Tudi možatost slavi pisatelj predvsem na kmetih (§ 116.): „Našemu pretežno kmetijskemu narodu treba priznati, da je v veliki večini npravno zdrav, v svojem jedru nepokvarjen, skromen, zmeren, resnoben in možat. Deloma se te lepe lastnosti gube, zlasti onod, kjer delujejo na naše ljudi velikomestni vplivi ...“ To so ostri očitki mestom, potrebni znatnih korektur. — Nepravilno je naziranje, ki ga čutimo v trditvi (§ 117), češ da je preklinjanje žal tudi med našim narodom in celo med kmetijskim ljudstvom veliko preveč razširjeno — kakor da bi preklinjanje ne bilo med kmetijskim ljudstvom in v preprostejših krogih neprimerno običajnejše! Baš po „krepkih“ izrazih razločuješ prostaka in izobraženca. Avtor na str. 176 sam priznava neko robotost, ki jo je opažati v kmetijskih hišah. V § 118. pravi pisatelj, da razodeva naš narod prirojeni lepotni okus tudi v besedilu in napevih svoje poezije, a pozablja pri tem, da je v narodnih pesmih silno mnogo klanjanja.

V vprašanju o smotru vzgoje se ljudje ne bodo nikoli zedinili. To vprašanje je v tesni zvezi z „življskim naziranjem“. Pisatelj govori o tem že pri pojmu vzgoje (§ 88.), češ vzgoja ima namen, otroku dati moč, „da bi mogel kdaj samostojno vršiti svojo življsko nalogo ter doseči svoj življski smoter“. Zadnji izraz je velik vprašaj: kaj je pravzaprav življski smoter? V istem paragrafu čitamo, „da je vzgoja usposobitev naraščajočega roda za nastop kulturne dediščine“. Ta objektivna svrha, ki bi ji morali dodati še subjektivno kot dopolnilo, je na drugih mestih knjige nekako nadomeščena z državnostjo. Po § 94. je državljanstvo svrha vzgoje; verstvo in narodnost držita tej vzgoji le temelj in značaj. Državljanstvo stoji na čelu višjih smotrov vzgoje. To g. avtor tudi utemeljuje in pravi: „Državna organizacija je silnejša nego narodna“, češ, saj so bile in so še dandanes nekatere države, ki v narodnem pogledu niso enovite. Nasproti temu avtorjevemu razlaganju

bi pa lahko tudi obratno rekli: So pa tudi narodi, ki ne živijo le v eni državi, pa se vendar uveljavljajo. Gotovo je, da zato, če je državna organizacija silna, še ni prvotnejša in prirodnejša. Če kje, ima baš v vzgojnih vprašanih narodnost svojo avtonomijo.

Primerjajmo še trditev v § 134. (vzgoja državljanske zavednosti in domoljuba): „Podlaga državljanstva in iz le-te izvirajoči domoljubni vzgoji je poznavanje ožje in širše domovine.“ Gosp. avtor z razpostavo pojmov spravlja tu samega sebe v škripce: prvo mu je državljanska vzgoja, iz nje šele izvira domoljubna vzgoja; potem pa ga stvar sama prisili, razmerje obrniti ter na prvo mesto postaviti „ožjo“ domovino. V to opreko je moral zaiti g. avtor, ki iz sile organizacij izvaja njih pravice (§ 138) in govori o „podanikih“ in „podložnih narodih“.

Prav obširno govori pisatelj o verstvu. Pomembne besede je napisal v § 133. (str. 247), češ „verska vzgoja je obenem npravna vzgoja, kajti krščanska vera je vsekakor npravna in krščanska morala je istovetna z občno moralo ... zato poleg krščanskega nauka ni treba prav nič posebnega etskega poučevanja.“ O prvih stavkih se kratko ne da razpravljati, če nočemo, da bi stala trditev proti trditvi; dvomim pa, da bi ustvaritelji današnjega avstrijskega šolskega zakona z izrazom „npravno-verska vzgoja“ hoteli npravnost identificirati z verstvom, kakor je to storil Bežek, marveč so mislili, naj bi verski pouk služil npravnosti, torej se gojil zlasti toliko, kolikor podpira npravnost. Verski pouk je namreč faktično večinoma umstven in teoretičen. Vseposod se pač po pravici naglašajo, da naj se tudi v drugih predmetih gleda na npravni vpliv; v resnici je čitanka vedno v tej ali drugi obliki nudila moralni pouk. Svoji trditvi nasprotuje avtor (na str. 249) sam, ko pravi: „Razen takega verouka ... je vrla opora npravni vzgoji tudi pouk v materinščini.“ — Kaj pa je pravzaprav npravnost? Vsekakor ima z njo opraviti § 116, ki govori o možatosti. Razveseli se človek, ko zagleda to poglavje. Gospod avtor istoveti ta pojem z bolj teoretskim „npravni značaj“, nato pa mu določa konkretnije vsebino: zmernost, vzdržljivost, vztrajnost, neustrašljivost (nasprotje: razkošnost, mehkužnost, malodušnost, omahljivost, nezvestoba), nato pa se poudarja možka značajnost, ki „ne klonje, če se tudi pogreza svet“. Zadnje radi sprejmemo za označbo možatosti, navajanje njenih znakov pa se nam zdi preohlapno. Sigurno je možatosti prav blizu osebnost, ki pa jo je — in tu moramo reči: žal! — g. avtor preostro odpravil. V § 97. poudarja, da se v novejšem času zahteva individualnega vzgajanja močno pretirava v zmislu gesla: Vrhovno vzgojno načelo bodi varovanje gojenčeve osebnosti, a življenje je boj, kjer se nasprotnik malo zмени za nasprotnikovo individualnost. Tu se v enem hipu zamenjata pojma „individualnost“ in „osebnost“; individualnost še ni osebnost; prva je prirojena, osebnost je plod kulture in življenja, je višek in krasota razvoja, je značaj in neodoljivost. Če jo naglašajo zlasti vzgojiteljice, je to naravno; zakaj v njej slutijo in čutijo izraz moštva in tega pač nikoli ni preveč.

Po pravici pravi g. avtor: „Najimnitnejše sredstvo za značajnostno vzgojo je pač vzgled vzgojitelja samega“. Ne vem, ali bo g. avtor posvetil osebi učiteljevi v celoti posebno poglavje. Zasluži ga vsekakor; gradiva za to poglavje mu ne bo manjkalo, zlasti zlih zgledov ne. Naj pove takrat na glas, da učitelj na pr. naj ne bo pravi slovar psokv, izbranih surovih „dovtipov“, živalskih imen, ki jih otroci potem doma „za smeh in kratek čas“ ponavljajo. Naj se spomni učiteljice, ki je nerodno sedečim deklicam dala za kazen bogve kolikokrat pisati divni stavek: „Sedim kakor svinja pri koritu“. Naj se ozre po učiteljih, ravnateljih in nadzor-

nikih . . . Kaj pa značaj, močatost! Merodajni krogi bi morali bolj misliti na dolžnost vzgajanja nego vladanja in če že ne iz drugih vzrokov, vsaj radi tega pustiti značajnosti svobodno pot, kar zatrjuje Bežek na str. 229.: „Največ upornosti in potuhnjenosti šolske mladine je po šolah, katerih voditelj je nraven slabič ali pa nevednež in brezvestnež ali pa oboje.“ Če se je celo v vojnih časih javno večkrat ožigosalo ovaduštvo, ali naj šolniki trpimo to grdobo v svojih svetih prostorih? Bežek pravi o tem (str. 228): „Ovaduštvo, najgrši pojav kakor v družbi tako tudi v šoli.“

Podrobnosti ne spadajo v naš list. Pomanjkljivo se mi zdi poglavje o jezikovni vzgoji (§ 108.), dobro pa poglavje o sočutju. O posebnem „vzgojnem nagonu“ pri človeku (§ 92) bi jaz zelo dvomil; sigurno pa je psihološki naravnost nemogoče, „vzgojnemu nagonu“ dajati tako konkretno vsebino kakor: skrbeti za to, da deca pridejo do kruha.

Ker že več let ne poučujem pedagogike, ne vem kakšni so drugi novejši njeni učbeniki; ta zasluga pa gre vsekakor g. ravnatelju Bežku, da je vzgojeslovje, ki je socialni pouk, skušal prilagoditi domačim našim socialnim razmeram.

V „Pedagoškem letopisu“ je g. P. Fleré, ki je sam zlasti v „Potopniku“ mnogo pisal o „delovni šoli“, očrtal „Učiteljsko knjižnico“ o delovni šoli, to je, podaja najvažnejšo novejšo literaturo o tem predmetu. Gosp. dr. Ozvald poroča v 2. letniku „Jahrbücher der Philosophie“; to je referat o referatih in na tej dolgi poti izgube izvajanja svojo vsebinsko moč, vsaj za nestrokovnjaka. Gosp. nadučitelj L. Černej priobčuje svoje predavanje: „Kako naj se navaja mladina, da bo tudi po izstopu iz šole rada in s pridom čitala“, g. I. Bračun pa razpravlja o zraku in njegovih sestavinah. Iz kronike „Šolske matice“ posnemamo, da je društvo za l. 1914 imelo 1401 člana, vsled vojnih dogodkov znatno manj nego prejšnja leta.

Dr. Fr. Ilešič.

Ksaver Meško, Povesti in slike. (Štiri smrti — Pot čez travnik — Požigalec.) Založila Katoliška bukvarna. Ljubljana, 1914. 80. 80 str. Broš. 60 v. („Zbirka slovenskih povesti.“ Urejuje Ivan Grafenauer. 4. zvezek).

O Mešku se je vedno in povsod povedalo, da je lirik, tudi če zagradi kaj realnejšega. On ni prijatelj močnih ljudi, njemu prillegajo mnogo bolj slabiči, ker sočustvuje z njimi. Umevno je torej, da trpi vsled tega pestrost njegovih barv. Dominanta večine njegovih ljudi je nema in tiha resignacija; navadno niti ne poskušajo, da bi se sploh uprli usodi. „Seve, siromak sem; takega sme vsak“ (str. 71). To so besede, ki jih je slišal Meško iz globine ljudske duše.

„Štiri smrti“, drama v vasi, so nastale baje vsled vpliva Tolstega; toda najbrž je ostal vpliv samo pri naslovu. Dogodek je preprost. Krepkemu očetu se upre slabotni sin — po svoje si hoče izbirati nevesto. Staro grčo po telesu premaga jeza vsled sinovega upora in povzroči prvo smrt. Seveda na smrtni postelji ni brez običajne očetove kletve. Toda, glej! Četrta božja zapoved se nam zdi ob moč. Sin se je oženil po svoje, brez brige za očetovo prokletstvo, brez ozirov na ljudski glas — a vseeno nič kazni, samo sreča in blagostanje. Kakor bi skočil svet iz osi. Zato pa sledi po dveh letih tem hujša kazen. Janez Megla začne na lepem piti, posestvo gre rakovo pot, mati njegova umrje, priklati se bolezen: pomrjejo otroci, dokler ne pride do zadnjega usodnega dneva. Najljubši sin je zbolel, oče gre po zdravila, ki ga edina še utegnejo rešiti. Toda pijanca ne izpreobrne, sila navade je prevelika: namesto domov gre v žganjarno. In med tem umrje sin, on

sam pa obleži v mlaki na poti domov. — V vse pa je vpletena idealna slika matere. —

„Pot čez travnik“ je slika iz vasi; dodati je treba, da zelo posrečena slika. Jaka Strah je trd človek, ki meri že na skopuha; s trdim delom si je počasi pridobil posestvo, kos za kosom, od njive do travnika, ki mu postane usoden. Par travic se mu zdi škoda, če se pohodijo; a gosposka misli drugače: od zmerom se je hodilo čez travnik, zato se bo še hodilo. In tako se mu zazdi, kakor se je hlapcu Jerneju zazdelo in vsem našim ljudem, ki so imeli kdaj kaj opraviti z gosposko, da ni pravice na svetu. Ta zavest, sitnosti in pravde ga zastrupijo, da zbolijo in kmalu so ga nesli ravno čez usodni travnik k večnemu počitku. Značaj je risan izborno, mogoče še boljše pa značaj njegove žene.

„Požigalec“ je duševna študija in je nekaj popolnoma drugega nego prejšnji črtici. Zažig iz maščevanja tvori podlago, vsebina je analiza misli in čustvo požigalca po dejanju. Na štiri točke je vse osredotočeno: dejanje samo na sebi, spomin na požig, ki ga je bil izvršil že prej enkrat, a je srečno utekel kazni; misel, da bi utegnila zgoreti tudi cerkev, ki je ni nameraval zažgati; čustvo maščevalnosti. Meško je dosegel s to študijo lepe uspehe, a vseeno se bo „Požigalec“ širši publikli manj prikupil nego prejšnje.

Knjižica ima zelo primeren uvod ravno prave dolgosti, ki oriše na kratko Meškovo življenje in raztolmači v glavnem njegovo slovstveno delovanje.

Felicijan.

Slovstveni zapiski

Dostavek Simona Gregorčiča „Soči“. Dne 1. velikega srpana 1879 nas je iznenadil dunajski „Zvon“ z eno najlepših slovenskih pesmi. Slavospev Gregorčičev „Soči“ — hkrati krepka davorija — je odmeval v tisočerihih srcih. Pesnik sam je štel ta srčni proizvod med svoje najčvrstejše porojenke. Rad je poudarjal, da je francoski pisatelj Charles Nodier že pred njim vzhičeno poveličeval brdko hčerko planin, divno Sočo. Blizu meje teče; ponekod v dolnjem teku se plazi tik grobov slovenskega domovja, a njena zibelka, gorske dobrave, med katerimi šumi, so naše. Tudi teh se hoče polastiti tujec. Gregorčič je poznal pohlepnega soseda in pred 36. leti prorokoval, da „daleč ni ta dan“, ko „vihar grozan, vihar strašan prihrumel z gorkega bo juga, divjal čez plodno bo ravan“ ob Soči. Ko se razvname bitva vroča, tedaj naj poseže v boj bistra Soča; gorko srce pesnikovo ji naroča:

Kar bode shranjenih vodá
V oblakih tvojega nebá,
Kar vode v tvójih bo planinah,
Tačas prodrvi vse na dán,
Narásti, vskípi v tok strašán!
Ne stiskaj v meje se bregóv,
Srdita čez branove stópi,
Ter tujce, zémlje - lačne, vtópi
Na dnò razpénjenih valóv!

V rokopisu, ki je šel za tisk I. zvezka leta 1882. v tiskarno in ga je imel prej v rokah pesnikov prijatelj Fran Erjavec, je stalo v predzadnjem verzu: zēmlje-željne; poslednjo besedo je prečrtal potem Gregorčič in nadomestil z „lačne“. Na to izpremembo ga je nagnila Erjavčeva opazka, zabeležena s svinčnikom pod pesmijo; glasi se: „Tu je prvotno stalo: zemlje lačne, kar se mi bolje dopada, ker več povē nego željen.“ Prvotno, pravi Erjavec, namreč v Zvonu leta 1879. Zanimati utegne, da je imela pesem „Soči“ v omenjenem rokopisu na koncu še dva verza:

Na zemlji tvoji tujcev tropi
Naj ne dobódo ni — grobov!

Oba verza tičita v oklepajih in sta prečrtana s črnilom; prečrtal ju je pesnik sam — v prid pesmi, predno je bil dal rokopis v pregled Erjavcu, ki izpustu ni oporekal.

J. Pobjlšar.

† **F. E. Korš.** Dne 1. marca t. l. je umrl F. E. Korš, član petrograjske akademije, nam Slovencem znan po svojem prevodu Prešerna in svojih študijah o Prešernu. Rodil se je 23. aprila 1843 v Moskvi iz rodbine, ki je že od nekdaj imela ozke stike z ruskimi literarnimi in znanstvenimi krogi. Njegov oče je bil član takozvane Stankjevičeve družine, v kateri so se zbirali ljudje kakor Hercen, Granovskij, Bjelinskij, Botkin; njegovi prijatelji so bili pisatelji Kavelin, Gončarov, Turgenjev in Nekrasov, Čičerin in zgodovinar Solovjev. Stric Valentin je bil urednik naprednega in svoje dni zelo cenjenega lista „Peterburgskija vjedomosti.“ Tale krog in izredna duševna nadarjenost sta določila bodoči duševni in umstveni razvoj mladega Korša. Že v srednjih šolah se je doobra seznanil s klasičnimi in evropskimi jeziki. Leta 1865 je končal moskovsko univerzo z izrednim uspehom; deset let pozneje se je povrnil k nji kot profesor rimske filologije. Od l. 1889 do 1892 je bil redni profesor na univerzi v Odesi, toda kmalu se je povrnil na moskovsko univerzo in je razen tega predaval še na inštitutu Lazareva za orijentalne jezike perzijsčino. Leta 1900 je bil imenovan za rednega člana petrograjske akademije in je zato opustil predavanja na univerzi, ne pa na inštitutu Lazareva, kjer je deloval do svoje smrti. Bil je obenem predsednik slovanske sekcije moskovske cesarske arheološke družbe. Bil je znan učenjak na polju klasične filologije, kjer ga je zanimala posebno metrika. Poleg klasične metrike pa se je pečal tudi s staro indijsko, perzijsko, arabsko in rusko (metriko „Slovo o polku Igorjevem“ in akcentom narodnih pesmi). Poleg vprašanja o starih grških diftongih je razmotrival prašanje o izvornosti konca Puškinove Rusaljke in o turških elementih v jeziku „Slovo o polku Igorjevem“. Njegovi učenci in nasledniki na moskovski univerzi so A. A. Gruška in S. I. Sobolevskij za grško in M. M. Pokrovskij za latinsko filologijo.

Poleg tega znanstvenega dela pa je opravil še mnogo dela na polju lepe literature. Že l. 1885 je izdal v Kopenhagnu pod naslovom „Stefanos“ zbirko pesniških prevodov, ki obsega latinske prevode iz Puškina, spesnjene v štilu Horacijevem, in grške prevode indijskih in perzijskih pesnikov v Sapfinih strofah. V njegovem delu „Rimska elegija in romantika“ (V Moskvi, 1899) se nahajajo prevodi iz Tibula, Katula, Propercija, in Sapfe — v maniri Puškina in Heineja(!) Kratko pred njegovo smrtjo so izšli njegovi prevodi perzijskih poetov Hafisa, Džemal-Eddina in drugih. Brez vseh težkoč je pisal tudi v maloruskem jeziku znanstvene razprave in literarna dela (n. pr. prevode iz Gregorčiča in Prešerna). Neustrašeno in možato se je boril za narodne pravice Malorusov in je bil sploh proti vsakem nasiju. Ko je pod Aleksandrom III. reakcija napadla avtonomijo univerz, jo je odločno branil; ravno tako se je zavzel za moskovsko dijaštvo, mučeno od policije, in je, kakor

mnogi drugi moskovski vseučiliški profesorji, dobil od naučnega ministrstva strog ukor, ker se je pridružil kolektivnemu protestu proti zasledovanju in zapiranju moskovskih vseučiliščnikov. Če je cenzura ovirala tisk kake maloruske knjige, je vedno posredoval, in l. 1905 je sestavil na poziv ruske akademije poročilo v zadevi omejitve pravic maloruskega jezika, vsled katerega se je akademija ex offo izrekla za samostojnost maloruskega jezika in književnosti. Sploh je neustrahovano in vztrajno branil pravice Malorusov — tje do svoje smrti; ob njegovem grobu se je Malorus poslovil od „dragega brata“ maloruskega naroda.

Z nami in našim jezikom se je seznanil že l. 1869, ko je na svojem študijskem potovanju po zapadni Evropi na Dunaju obolel in se v bolnišnici seznanil z dr. L. Jenkom. Vsled njegovega posredovanja je začel čitati Prešerna in je čez par tednov že govoril slovensko. Prvo vest o njegovih prevodih iz Prešerna je prinesel Ljubljanski zvon (l. 1885, na str. 574). Jagić je v jeseni l. 1884 potoval skupno z Račkim iz Odese čez Kijev v Moskvo in Petrograd in se je tedaj prvič osebno seznanil s Koršem. Pri njem je videl prevode iz Prešerna in o njih poročal takratnemu uredniku Zvona, Levcu, v pismu, ki ga je Zvon natisnil. — Leta 1890 poroča M. Murko v Zvonu (str. 47—49), da je izšel prevod Sonetnega venca v 7. knjigi „Russke mysli“ (l. 1889) in priporoča nekatere popravke, ki pa jih Korš v celotni izdaji prevedenega Prešerna ni upošteval. „Ves Prešeren v ruskem prevodu“ (A. Aškerc v Lj. zvonu 1901, str. 53—59) je izšel v Moskvi l. 1901. Za Prešernov jubilej je prišel res prepozno, toda zato je prinesel „Prešernov album“ (str. 805—810) prvi slovensko pisan članek Korša: „Nekaj o tekstu Prešernovih poezij.“ Toda s tem njegovo delo na Prešernu še ni bilo končano. V jubilejnem letniku Jagićevega Arhiva (1903) je na str. 637—652 podrobno ocenil Aškercovo izdajo Prešerna in njegovo redakcijo Prešernovega teksta. Tam najdeš tudi Korševo sliko (na strani 637). Toda tudi doma je pisal o naši literaturi. V V. knjigi Izvestij sekcije za ruski jezik, ki jih izdaja ruska akademija, je poročal o Prešernovem albumu in v VII. o „Ruski antologiji v slovenskih prevodih.“ Svojim prijateljem med Slovenci je pisal slovenska pisma in je z velikim zanimanjem zasledoval razvoj naše moderne.

Te skromne vrstice so vse, kar moremo za sedaj posvetiti spominu tega moža. O priliki bo Zvon prinesel podrobno recenzijo Korševega prevoda in njegovih zaslug za naše „prešernoslovstvo“. To mu dolgujemo že dolga leta. Mogoče bo takrat tudi prilika in možnost, govoriti o drugih ruskih prevodih iz naše literature, predvsem iz Prešerna.

Dr. Jož. A. Glonar,

Mestna hranilnica ljubljanska

:: Ljubljana, Prešernova ulica št. 3. ::

Največja slovenska hranilnica!

Denarnega prometa koncem leta 1914	K 740,000.000.—
Vlog koncem junija 1914 nad	„ 44,500.000.—
Rezervnega zaklada	„ 1,330.000.—

:: Sprejema vloge vsak delavnik in jih-obrestuje po ::

4 1/2 %

brez odbitka. Hranilnica je **pupilarno varna** in stoji pod kontrolo **c. kr. deželne vlade**. Za varčevanje ima vpeljane lične

domače hranilnike.

Narodna knjigarna v Ljubljani

priporoča sledeče knjige:

Atila v Emoni. Romanca. Napisal Ant. Aškerc. Cena broš. 1 K 40 v, vez. 2 K 40 v, s pošto 10 v več.

Brodkovski odvetnik. Roman. Češki spisal V. Beneš-Šumavskij. Cena broš. 1 K 50 vn., vez. 2 K 50 vn., s pošto 20 vin. več.

Čez trnje do sreče. Roman. Spisal F. Senčar. Cena broš. 1 K 20 vin., vez. 2 K 20 vin., s pošto 20 vin. več.

Greš in smeh. Zabeljene in osoljene kratkočasnice. Zbral Tinček Hudaklin. Cena 1 K, s pošto 10 v več.

Gospod Žabar. Humoristično-satirične in resne sličice iz sedanjosti. Spisal Luigi Calco. Cena broš. 80 v, s pošto 10 v več.

Narodni kataster Koroške. Spisal Ante Beg. Cena 60 v, s pošto 70 v.

Gospod Bucek. Humoristično-satirične in resne sličice iz sedanjosti. Spisal Luigi Calco. Cena broš. 70 v, s pošto 10 v več.

Kralj Matjaž. Zgodovinski roman. Spisal Fran Remec. Cena broš. 2 K, vez. 3 K, s pošto 20 v več.

Lepi striček. (Bel-ami.) Roman. Francoski spisal Guy de Maupassant, prevel Oton Župančič. Cena broš. 3 K 50 v, vez. 4 K 70 v, s pošto 20 v več.

Ljubezen in junaštva strahopetnega praporščaka. Zgodovinska povest. Cena broš. 80 v, vez. 1 K 60 v, s pošto 10 v več.

Rienzi zadnji tribunov. Zgodovinski roman v dveh delih. Spisal Edward Lytton-Bulver. Cena 4 K, vez. 5 K 20, s pošto 20 v več.

Kmetska posojilnica ljubljanske okolice

registrovana zadruga z neomejeno zavezo v Ljubljani

:: obrestuje hranilne vloge po čistih ::

4³/₄ %

brez odbitka rentnega davka, katerega plačuje posojilnica sama za svoje vložnike.

Posojilnica posojuje svoj denar na varna kmečka posestva, radi tega je tudi ves denar pri njej popolnoma varno naložen.

Gospodarstvo posojilnice vodijo gg.:

Ivan Knez, veletržec in velepos. v Ljubljani.
Andrej Šarabon, veletržec in pos. v Ljubljani.
Josip Lenče, veletržec in posestnik v Ljubljani,
Ivan Mejač, veletržec v Ljubljani,
Anton Pogačnik, posestnik v Spodnji Šiški,
Franc Jarc, posestnik v Medvodah,
Avgust Jenko, posestnik v Ljubljani,
Alojzij Vodnik, kamnosek in pos. v Ljubljani.

Rezervni zaklad K 800.000.—.

Upravno premoženje koncem leta 1912 K 19.000.000.

:::: **Ustanovljeno leta 1881.** ::::